

Begravning 2011

Lund september 2011
Anna Davidsson Bremborg
Curt Dahlgren

Innehåll

Inledning	5
<i>Kön</i>	5
<i>Ålder</i>	6
<i>Bostadsortens folkmängd</i>	7
Deltagande i begravning.....	9
Att bestämma begravningsceremonin	11
Vad vill man bestämma över?.....	13
Var kan begravningar äga rum?	16
<i>Andra platser</i>	18
Att se den avlidna.....	19
Engagemang i begravning och gravsättning	20
Visning	21
Begravningsceremoni.....	22
Sorgegrupper	25
Besök på begravningsplats	26
Varför besöka en kyrkogård eller begravningsplats?.....	27
Fridfullt, välskött och lugnt.....	31
Hund ok, men inte solbada.....	34
Hur ofta man besöker	35
Kön	38
Generation	39
Folkmängd där man bor	40
Träd och växter men inte skulpturer.....	42
Hur ofta man besöker	44
Kön	45
Generation	45
Folkmängden där man bor	46
Avtal om gravskötsel.....	47
Hur ofta man besöker	47
Kön	48
Generation	48
Folkmängden där man bor	49
Begravning på lördagar och söndagar.....	50
Hur ofta man besöker.....	50

Kön	50
Generation	51
Folkmängden där man bor	51
De som inte har deltagit i en begravning.....	52
Vilken ceremoni vill Du ha på din egen begravning?	52
Inflytande över begravningsceremonin.....	52
Plats för begravningen.....	53
Gravplatsen	53
Besök på kyrkogård eller begravningsplats	54
Synpunkter från dem som besvarat enkäten.....	55
Personifiering	55
Ljusa kläder och ljusare begravningar	56
Synpunkter på prästen.....	56
Större frihet, mer inflytande över begravningsceremonin, ökad flexibilitet.	56
.....	56
Mindre flexibilitet, mer enhetligt.....	58
Bättre service.....	59
Ekonomi	59
Prydlighet	60
Sammanfattning	61
Syfte och representativitet.....	61
Deltagande och engagemang i begravning	61
Att bestämma begravningsceremonin.....	61
Visning, begravning och gravsättning	62
Sorgegrupper	63
Besök på kyrkogårdar eller begravningsplatser	63
Fridfullt, välskött och lugnt.....	64
Hund ok, men inte solbada.....	64
Att uppleva begravningsplatsen	64
Avtal om gravskötsel.....	65
Begravning på lördagar och söndagar.....	65
Synpunkter från dem som besvarat enkäten.	65
Slutkommentar	65
Bilagor.....	67
Bilaga 1 De svarandes egna synpunkter på begravningar och gravplatser	67
.....	67
Bilaga 2. Frågeformuläret	73

Inledning

Bakgrund

Denna rapport är beställd av Rådet för begravningsfrågor, som har bildats av Svenska kyrkan, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation och Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund. Rådet har också haft en aktiv del i utarbetandet av den attitydundersökning om svenskars syn på begravningar och begravningsplatser som utgör underlaget för rapporten. Syftet med undersökningen formulerades enligt följande:

Vi vill med den här enkäten få reda på hur våra kyrkogårdar och olika tjänster i samband med begravning uppfattas. Det gör vi för att utveckla vår service till allmänheten och för att bättre kunna planera framtidens kyrkogårdar.

Sedan rådet under våren 2010 beslöt att genomföra en enkätstudie, kontaktades vi, Anna Davidsson Bremborg och Curt Dahlgren som båda är religionssociologer och som forskat, skrivit och undervisat om olika aspekter kring död och begravning i många år. Rådet hade egna förslag på frågor som de ville ställa, och under våren, sommaren och hösten stöttes och blöttes frågorna i dialog med oss. I slutet av 2010 kunde frågorna sammanställas i ett webbaserat frågeformulär, som administrerades av företaget *Easyresearch* under januari och februari 2011.

Fördelen med att använda webbaserade enkäter är att man omedelbart kan erhålla en enklare analys med svarsfrekvenser på frågorna. Rådet ville dock ha en fördjupad analys, och under våren fick vi uppdraget att bearbeta materialet. Undersökningen kom av oss att kallas Begravning 2011.

Urval och representativitet

I ett första skede kontaktades 3000 personer i en så kallad panel som *easyresearch* använder sig av för olika undersökningar. Av dessa 3000 svarade 638 stycken d.v.s. 21,3 %. Därför togs en andra kontakt som omfattade ytterligare 2000 personer, av vilka 985 svarade, d.v.s. 49,2 %. Totalt kontaktades 5000 personer varav sammanlagt 32,5 % svarade. Av de svarandes uppgifter bör panelens åldersintervall vara 19-81 år. Eftersom inga svarande fanns i intervallet 82 till 100 år, uteslöt vi den 101-åring som svarat. Dessutom tog vi bort två svar som var näst intill ofullständiga. Sammantaget betyder detta att materialet omfattar svar från 1620 personer, d.v.s. en total svarsprocent på 32,4 %, vilket kan anses som ganska dåligt under förutsättning att det starkt avviker från två variabler som vanligtvis styr hur folk svarar: kön och ålder.

Kön

För att undersöka representativiteten har de som svarat jämförts med SCB:s befolkningsstatistik för 2010. Vad gäller män och kvinnor i åldersintervallet 19-81

år utgjorde männen 50,1 % i Sverige år 2010 och kvinnornas andel samma år var således 49,9 %. Andelen män och kvinnor i Begravning 2011 är 49,1 % respektive 50,1 %. Skillnaden mellan befolkningen i sin helhet och de som har besvarat enkäten är här således minimal.

Ålder

När det gäller åldern är det ganska meningslöst att undersöka hur respektive åldersklass, d.v.s. 18-, 19- 20- åringar etc. har besvarat frågorna. Istället har vi valt att dela in de svarande i generationer, och här följer vi en ganska traditionell indelning¹ som innebär att vi får följande fyra generationer: de som är födda före och under Andra världskriget, d.v.s. för vår del de som är födda mellan 1930 och 1945, efterkrigsgenerationen som består av dem som är födda mellan 1946 och 1960, generation X som utgörs av dem som är födda mellan 1961 och 1975 samt generation Y som omfattar alla som är födda 1976 eller senare. Av tabell 1 framgår det att de äldre utgör en betydligt högre andel av dem som besvarat frågorna i Begravning 2011 än vad motsvarande generation utgör i befolkningen. I den yngsta generationen är det tvärtom. Här är det betydligt färre som svarat på frågorna än vad man kan förvänta sig av deras befolkningsandel. När det gäller de två mellangenerationerna är däremot skillnaderna mindre mellan deras andel av befolkningen och dem som besvarat frågorna.

Tabell 1. Fyra generationer i Sveriges befolkning 2010 och i Begravning 2011. Procent.

Generation	Sveriges befolkning 19-81 år 2010	Begravning 2011 19-81 år
1930-1945	17,5	28,1
1946-1960	25,5	31,4
1961-1975	27,6	23,2
1976-1992	29,4	17,3
Summa	100,0	100,0

Slutsatser av ovanstående blir att totalt sett avviker inte könsfördelningen i Begravning 2011 med fördelningen i befolkningen. Däremot är det endast de två mellangenerationerna som andelsmässigt något så när stämmer med befolkningen i allmänhet. Men en ytterligare fråga är om, och i så fall hur, könsfördelningen inom respektive generation bland dem som besvarat begravningsenkäten avviker från befolkningen i övrigt. Av tabell 2 framgår det att det enbart är den yngsta generationen i materialet för Begravning 2011 som avviker från befolkningen i övrigt på så sätt att färre män och fler kvinnor har svarat än vad man kunde förvänta sig utifrån deras befolkningsandelar.

¹ Mason, M., Singleton, A., & Webber, R., "The Spirituality of Young Australians" *International Journal of Children's Spirituality*. Vol 12, No 2 August 2007, sid. 149-163. <http://dlibrary.acu.edu.au/research/ccls/sppub/sppub.htm>).

Tabell 2. Andelen män och kvinnor i fyra generationer bland Sveriges befolkning 2010 och i Begravning 2011. Procent.

Generation	Sveriges befolkning 19-81 år 2010		Begravning 2011 19-81 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1930-1945	51,2	48,8	49,5	50,5
1946-1960	50,8	49,2	51,1	48,9
1961-1975	50,2	49,8	52,1	47,9
1976-1992	47,3	52,7	40,7	59,3

Bostadsortens folkmängd

En sista aspekt av representativiteten, som vi i viss mån har möjlighet att kontrollera, är om de svarande kan sägas vara representativa utifrån folkmängden i den ort där de bor. I enkäten ställde vi frågan: ”Ungefär hur många bor på den ort där du bor?” med de grova svarsalternativen ”Färre än 10 000”, ”10 000–70 000”, ”70 000–150 000” samt ”Fler än 150 000”. Vi ställde ingen fråga om namnet på boendeorten och inte heller efterfrågade vi postnumret, vilket vore en möjlighet att ”spåra” individens bostadsort. Den möjlighet som då återstår är att jämföra svaren från enkäten med SCB:s statistik över folkmängden i Sveriges kommuner. Den stora bristen med denna jämförelse är naturligtvis att vi inte vet om den svarande har svarat i kommuntermer eller om deras svar gäller för den faktiska ort där man bor, men vi antar att det är det senare de svarande har haft i tankarna. I tabell 3 gör vi en jämförelse mellan enkätsvaren och kommunernas andelar av folkmängd 2010.²

Tabell 3. Folkmängden på den ort där de som besvarat enkäten Begravning 2011 bor jämfört med folkmängden i Sveriges kommuner 2010 i procent av totalbefolkningen i.

Folkmängd	Begravning 2011 (n = 1619)	Sveriges kommuner 2010 (N = 9 415 570)
Färre än 10 000	25,9	5,5
10 000–70 000	33,4	49,1
70 000–150 000	19,1	25,7
Fler än 150 000	21,6	19,7
Summa	100,0	100,0

Om man antar att de som svarat i Begravning 2011 har tänkt i kommuntermer när det gäller antalet boende på deras egen ort, är det endast för den största storleksorten som man kan tala om representativitet. Enkätsvararna är klart överrepresenterade i den lägsta storleksklassen, underrepresenterade i näst minsta och den näst största. Å andra sidan kan det mycket väl vara så att de som bor i mindre orter inom en större kommun, svarat med sin ortstorlek och inte kommunstorlek, vilket försvårar jämförelsen.

² http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___308468.aspx

Trots den låga svarsfrekvensen, vilken vi inte kan göra något åt annat än beklaga, menar vi på grund av analyserna ovan att materialet i viss mån bör vara generaliserbart. Försiktigheten rör framför allt de låga svarsandelarna i den äldsta respektive den yngsta generationen samt när det gäller i vilken grad de svarande är representativa för befolkningens fördelning i orter av olika storlek.

Deltagande i begravning

År 2010 dog enligt SCB 90487 personer i Sverige³ och, som vi vet, ökar dödligheten med ökad ålder,⁴ vilket innebär att vi kan förvänta oss att medlemmar i den äldsta generationen bland de svarande bör i närtid ha deltagit i begravningar i större utsträckning än de yngre generationerna. Att så är fallet visas av tabell 4. Nästan hälften av männen i den äldsta generationen har deltagit i en begravning, medan andelen för kvinnorna är något lägre (43 %). I den yngsta generationen är det tvärtom. Här är det drygt en fjärdedel av kvinnorna som varit med om en begravning för ”mindre än ett år sedan”. Nästan en fjärdedel av alla svarande, 23 %, har deltagit i en begravning för ”ett till två år sedan”. Här är det ingen egentlig skillnad mellan män och kvinnor i den äldsta generationen. I den näst äldsta och den yngsta är det fler män än kvinnor som har denna erfarenhet, medan det är vanligare bland kvinnor än män i den näst yngsta. En fjärdedel av alla säger sig ha deltagit i en begravning för ”två till fem år sedan”. I den äldsta generationen är det fler kvinnor än män som uppger detta. För de tre övriga generationerna är skillnaderna mellan män och kvinnor ganska marginella. Till sist visar tabell 4 att det inte finns någon nämnvärd skillnad mellan män och kvinnor i de fyra generationerna bland de 18 % som har valt svarsalternativet att de deltagit i en begravning för ”mer än fem år sedan”.

Tabell 4. Deltagande i begravningar bland de fyra generationerna samt bland män (M) och kvinnor (Kv) inom respektive generation. Procent.⁵

Besöksfrekvens	Generation								Totalt (1618)
	1930-1945		1946-1960		1961-1975		1976-1992		
	M (225)	Kv (229)	M (260)	Kv (248)	M (195)	Kv (180)	M (114)	Kv (165)	
n =									
Aldrig	0	0	0	0	0	1	5	7	1
Mindre än 1 år sedan	47	43	32	36	27	27	18	27	33
För 1-2 år sedan	27	25	26	19	17	23	30	17	23
För 2-5 år sedan	14	21	23	27	34	29	29	27	25
Mer än 5 år sedan	12	11	20	17	22	20	18	22	18
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Sammanfattningsvis kan man säga att av dem som ingår i Begravning 2011 är det framför allt de äldre som har aktuella erfarenheter av en begravning. De redovisade skillnaderna mellan män och kvinnor förefaller vara osystematiska, och vi har därför inga tänkbara förklaringar till dem. Avslutningsvis ska också nämnas att tabell 4 visar att det är få som aldrig har deltagit i en begravning, totalt enbart 1 %, och de flesta av dessa finns inte oväntat i den yngsta generatio-

³ http://www.scb.se/Pages/TableAndChart_26040.aspx

⁴ <http://www.scb.se/Statistik/BE/BE0101/2010A01L/Doda.pdf>

⁵ För ökad läsbarhet presenteras resultaten i fortsättningen endast i heltal.

nen. Möjligen finns det anledning att tro att det bland dem som inte besvarade enkäten fanns en större andel som inte deltagit i en begravning, men detta kommer vi inte åt att undersöka.

Att bestämma begravningsceremonin

En fråga som ofta dyker upp när det gäller begravningsceremonier är vem som ska bestämma innehållet. Lite förenklat kan man ställa frågan om ceremonin är ett uttryck för personens sista vilja eller om den är de anhörigas hyllning till den avlidna. Begravningsbyråerna har under många år gjort reklam för de dokument de tagit fram för att man ska kunna planera sin egen begravning och gravsättning, t.ex. *Vita arkivet* (från Fonus) eller *Livsarkivet* (från SBF). Man menar att det underlättar för de anhöriga som själva slipper ta beslutet. Detta påstående kan även vi forskare instämma i, efter att ha träffat många anhöriga som uttryckt detta. Men det finns förstås också en ekonomisk sida av planeringen, eftersom detta kan innebära att begravningsbyrån skapar en relation till presumtiva kunder. Idag kan man visserligen ladda ner dessa dokument från Internet, vilket kan medföra att man inte får den personliga kontakt som ett besök på begravningsbyrån för att hämta dokumentet tidigare innebar. Byråerna erbjuder emellertid också förvaring av dokumentet och även om SBF på sin hemsida skriver att detta görs ”utan kostnad och förpliktelser” är det rimligt att anta att de anhöriga använder den byrå där dokumentet förvarats. Internationellt har ”pre-planning” varit en trend de senaste 15 åren, där även inbetalning i förväg kan ingå. Indikationer från branschen i Sverige har dock inte pekats i denna riktning.

Sett ur ett bredare sociologiskt perspektiv finns det dock goda skäl att anta att människor idag i högre grad vill bestämma hur den egna begravningen ska gå till. I ett samhälle där individualisering, autenticitet och identitetsskapande står högt på dagordningen är det sannolikt att detta får återspeglingsäven i en persons sista rit. Det senaste decenniet har inte minst planeringen av ”unika” och ”personliga” riter ökat markant. Frågan är då om detta gäller även begravningsceremonin.

Resultaten av undersökningen visar att det inte alls är självklart att individen ska bestämma över sin egen begravning. Knappt hälften av de svarande vill själva bestämma innehållet i begravningsceremonin (46 %), medan de övriga överlåter detta till de anhöriga. Skillnaderna i svar beror inte på någon av bakgrundsvariablerna⁶.

⁶ För att fastställa om skillnader mellan olika grupper satts att besvara frågorna använder vi oss i de allra flesta fall av det statistiska måttet chi-2. Detta mått visar på skillnaden mellan hur man faktiskt har svarat och om svaren hade fördelats slumpmässigt, en slumpberäkning som görs utifrån hur man faktiskt har svarat. Det framräknade chi-2-värdet testas sedan om det på ett säkerställt sätt visar att svaren inte är av slumpen. Denna beräkning är i sin tur beroende av antalet frihetsgrader och kort kan man säga att ju fler frihetsgrader som beräkningen innehåller, ju svårare är det att uppnå statistiskt signifikans. Beräkningarna ger tre siffror, där den första anger värdet på chi-2, den andra siffran redovisar antalet frihetsgrader (df = degrees of freedom) och den sista anger procentsatsen huruvida chi-2-värdet är av slumpen (p = probability). För våra beräkningar har vi bestämt att om sannolikheten för att skillnaden mellan

De som själva ville bestämma fick därefter frågan om de i dagsläget hade planerat den. Lite drygt hälften sa då att det hade de inte (se tabell 5). En femtedel hade planerat den men varken skrivit ner något eller berättat för någon annan om det. Det är alltså få, knappt 30 %, som om de hastigt skulle dö, skulle kunna få sina önskemål uppfyllda. Begravningsbyråernas kampanjer om att planera sin begravning genom att fylla i särskilda dokument har alltså inte slagit igenom. Sex procent har fyllt i ett sådant dokument, ungefär lika många har skrivit på ett eget papper eller i datorn, medan 17 % har berättat muntligt om sina önskemål.

Tabell 5: Har planerat sin begravning, av dem som själva vill bestämma sin begravningsceremoni (n=748). Procent.

	Total
Har inte planerat den	53
Planerat, inte skrivit eller berättat	19
Berättat muntligt	17
Dokument från begravningsbyrå	6
Skrivit på papper eller dator	5
Summa	100

Det finns tydliga generationsskillnader vad gäller planeringen⁷ (se tabell 6). I den äldsta åldersgruppen har nästan två tredjedelar planerat sin begravning, 42 % har uttryckt sina planer och 19 % har planerat men inte uttryckt dem. I generationerna X (födda 1961-1975) och Y (födda 1976-1992) är det bara en tredjedel som alls har planerat (35 % respektive 30 %). De yngre generationerna har dessutom i mycket lägre grad verkligen skrivit ner eller berättat om sina planer. Under en femtedel har gjort det bland de yngre, hälften jämfört med de äldsta.

Tabell 6. Skillnader mellan generationer i hur man har planerat sin begravning, av dem som själva vill bestämma sin begravningsceremoni. Procent.

	Generation			
	1930-1945 (n=221)	1946-1960 (n=253)	1961-1975 (n=171)	1976-1992 (n=113)
Planering av egen begravning				
Har planerat och uttryckt	42	29	19	14
Har planerat, ej uttryckt	19	23	16	16
Vill, men ej ännu planerat	38	48	65	70
Summa	99	100	100	100

Det finns också en signifikant skillnad mellan könen.⁸ De män som vill bestämma sin begravning har i lägre grad än kvinnorna planerat den på något sätt (47 % mot 59 %). När det sen gäller hur man planerat finns dock inga skillnader.

två grupperns sätt att svara till 5 % eller mer (d.v.s. $p \geq 0,05$) beror på slumpen, så anser vi att ingen skillnad föreligger mellan grupperna.

⁷ $\chi^2 = 60,214$; df 12; $p = 0,000$.

⁸ $\chi^2 = 17,563$; df 4; $p = 0,002$.

Vad vill man bestämma över?

Det finns olika saker i en begravningsceremoni att ta ställning till. En fråga i enkäten tog upp aspekter av begravningsceremonin som det eventuellt skulle vara möjligt att få bestämma över. Om det är frågan om en borgerlig begravning är det givetvis fritt att få bestämma allt, men med tanke på att de allra flesta begravningar sker inom ramen för ett religiöst samfund⁹ antar vi att frågan kan ses utifrån vad anhöriga eller den avlidne via sina önskemål vill kunna påverka inom dessa. En del av de alternativ som tas upp i frågan är sådant som förekommer idag, men som inte alltid församlingar medger. Frågan gällde alltså allmänna synpunkter på begravningen och inte den egna begravningen.

Det som verkar självklart att kunna få påverka är musiken i begravningen. 97 % anser att man ska få påverka detta, kvinnor i högre grad än män.¹⁰ Tidigare undersökningar har visat att präster i Svenska kyrkan i mycket hög grad uppmuntar anhöriga att bestämma psalmer och musik. I LUKA 27¹¹ från 2002 uppgav bara sex procent av församlingarna att de anhöriga inte brukade komma med psalmönskemål.¹²

Det finns alltså en ömsesidig syn på musiken i begravningen i det att båda parter anser att det är anhöriga eller den avlidna som ska påverka detta. Detta innebär dock inte att anhöriga och kyrkoföreträdare alltid är överens om musiken, vilket kan bli särskilt aktuellt när det rör CD-musik. Detta gäller både vilken sorts CD-musik som ska framföras och om det alls ska få förekomma. Det finns nämligen olika åsikter i församlingarna om huruvida CD-musik får spelas vid begravningar. En del församlingar tillåter CD-musik när som helst under ceremonin, andra enbart före och/eller efter, och åter andra inte alls.

⁹ Av alla begravningar i Sverige 2010 skedde 81 % inom Svenska kyrkan. (<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562>). Enligt uppgift från SBF var 9 % borgerliga och 2,5 % utan någon rit, av deras begravningar under 2010.

¹⁰ $\chi^2 = 16,675$; $df = 1$; $p = 0,000$.

¹¹ Gustafsson, Göran *LUKA 27 om kyrklig sed 2002: materialbeskrivning, resultatredovisning, analys exempel*. Lund. Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv, 2006. Meddelande från Kyrkohistoriska arkivet i Lund, N.F., 8. (sid 68).

¹² Samma fråga ställdes i LUKA 28, som avser spegla den kyrkliga seden i Svenska kyrkans pastorat det kyrkliga året 2008-2009. Här är det 20 % av pastoraten som svarar "Nej" på frågan: "Förekommer vid begravningar CD-musik som den döda eller de anhöriga önskat/valt?". Viktigt här är att siffrorna från de båda LUKA-listorna inte är jämförbara, eftersom LUKA 27 besvarades av församlingarna, medan LUKA 28 besvarades av pastoraten. /Opublicerat material som är tillgängligt hos oss två.

Tabell 7. Översikt över önskan att få bestämma över begravningsceremonins innehåll. Procent.

	Totalt
Musik	97
CD-musik	86
Kistdekoration	92
Ceremoniledare	90
Vad som sägs om avlidna	78
Visa video	60
Inspelning	60

Bland de svarande finns en klart övervägande positiv attityd till att CD-musik ska få spelas om man önskar detta, 86 % instämmer, se tabell 7. Det finns dock tydliga generationsskillnader. De yngre är betydligt mer positiva till CD-musik.¹³ Så är även kvinnor mer positiva än män.¹⁴

När det gäller vad man vill ha på eller bredvid kistan anser 92 % att det ska man få bestämma själv. De två yngre generationerna är i något högre grad än de två äldre positiva,¹⁵ liksom kvinnorna i jämförelse med männen.¹⁶ Nästan lika många, 90 %, anser också att man ska få påverka vem som ska leda begravningen. Siffran är kanske något förvånansvärt hög, eftersom det inte alls är ovanligt att det i större församlingar finns fasta scheman för när präster tjänstgör vid begravningar. Det handlar i dessa fall ofta snarare om att en präst "tilldelas" en begravning än att anhöriga väljer präst. Eftersom många undersökningar visat att svenskar har relativt liten erfarenhet av församlingsliv och svag samhörighetskänsla med Svenska kyrkan finns det anledning att anta att få känner till församlingens präster och därför skulle kunna göra ett aktivt val. Men eftersom frågan faktiskt ställdes utifrån allmänna och mer principiella ståndpunkter, ska man framför allt tolka den höga andel som svarar ja på frågan som att principen att man ska kunna välja ceremoniledare är viktig i sig, oavsett om man gör det eller inte. Här finns inga signifikanta skillnader mellan generationerna, medan kvinnor i högre grad än män vill kunna välja ceremoniledare.¹⁷

När 78 % säger att de vill kunna påverka vad som sägs om den avlidna ska den andelen förstås utifrån att ett samtal mellan anhöriga och präst idag är självklart förekommande. En viktig del i detta samtal är att tala om den avlidnes liv. I det griftetal prästerna håller under begravningen tas också delar av personens liv

¹³ chi-2 = 54,866; df 3; p= 0,000.

¹⁴ chi-2 = 8,872; df 1; p= 0,003.

¹⁵ chi-2 = 16421; df 3; p= 0,000.

¹⁶ chi-2 = 8,297; df 1; p= 0,004.

¹⁷ chi-2 = 13,593; df 1; p= 0,000.

upp.¹⁸ Det hade alltså inte varit förvånande om andelen som svarat ja på denna fråga hade varit betydligt högre, precis som den var när det gällde musiken. Att över 20 % svarar nej kan kanske tyda på ett förtroende för präster och andra ceremoniledare att ansvara för vad som sägs, utifrån den tolkning de gjort av anhörigas berättelser. Här finns tydliga skillnader mellan såväl generationer¹⁹ som kön,²⁰ där yngre och kvinnor i högre grad vill kunna påverka vad som sägs.

Det fanns två frågor som rörde företeelser som inte är särskilt vanliga idag, men som kan tänkas öka i framtiden. Det handlade dels om att visa en videofilm om den avlidna, dels om att spela in begravningen. Det är idag allmänt förekommande att anhöriga eller vänner spelar in dop och vigslar. När det gäller begravning är det däremot ovanligt, även om det förekommer. Att spela upp en videofilm om den avlidna är något vi inte har hört om generellt, men däremot förekom det på den tevesända begravningen av den mördade flickan Engla. Vi vet också att när något förekommit i en tevesänd rit, sker en spridning av detta bruk. Så ökade t ex försäljningen av vita kistor efter såväl Olof Palmes som Astrid Lindgrens begravning. Minnesvideos med bilder och filmklipp av den avlidna förekommer också idag i hög utsträckning på Youtube, framför allt när det gäller yngre personer som avlidit.

På båda frågorna svarar 60 % ja (se tabell 8). Det är betydligt lägre än på de två andra, men ändå relativt hög andel. Här finns en tydlig generations- och könsskillnad: yngre personer är betydligt mer positiva än de äldre,²¹ liksom kvinnor är positivare än män²²

Tabell 8. Olika generationers syn på mediebruk på begravningen. Procent.

	1930-1945 (n=453)	1946-1960 (n=503)	1961-1975 (n=367)	1976-1992 (n=277)	total (n=1600)
CD-musik ²³	77	88	92	93	86
Video om den avlidna ²⁴	37	60	74	82	60
Inspelning av begravning ²⁵	40	61	71	77	60

Som vi har sett i denna genomgång finns det generationsskillnader i svaren. Det kan peka på att den yngre generationen i högre grad är präglade av senmoderna värderingar och ser det som självklart att kunna påverka begravningsceremonin.

¹⁸ Aggedal, Jan-Olof, *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning: en pastoralteologisk studie*. Lund, Arcus 2003

¹⁹ chi-2 = 25,726; df 3; p= 0,000.

²⁰ chi-2 = 22,878; df 1; p= 0,000.

²¹ Visa video: chi-2 = 190,365; df 3; p = 0,000.

Spela in begravningen: chi-2 = 131,788; df 3; p= 0,000.

²² Visa video: chi-2 = 30,902; df 1; p= 0,000;

Spela in begravningen: chi-2 = 24,406; df 1; p= 0,000.

²³ chi-2 = 54,866; df 3; p= 0,000.

²⁴ chi-2 = 190,365; df 3; p= 0,000.

²⁵ chi-2 = 131,788; df 3; p= 0,000.

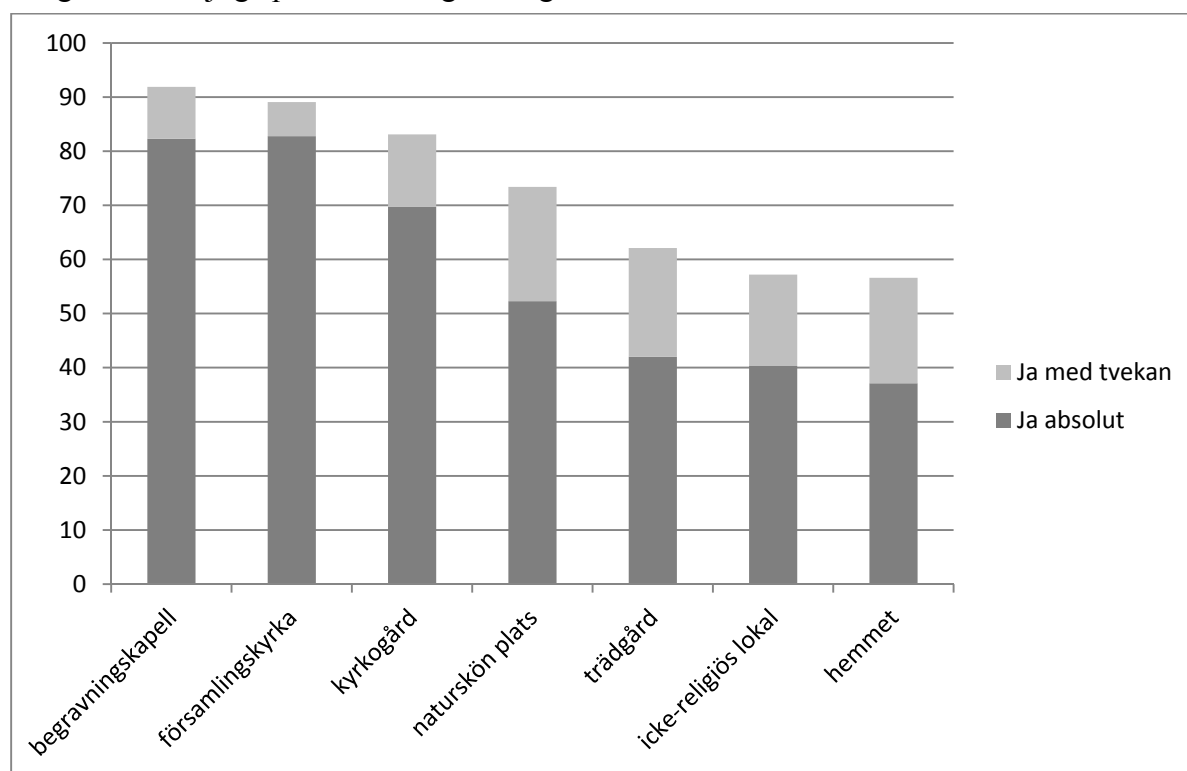
Särskilt tydligt blir skillnaderna mellan generationer i fråga om synen på mediebruk i samband med begravningar.

Skillnaderna mellan generationerna skulle kunna förklaras av samhälls- och värderingsskillnader. Mer förvånande, och svårare att tolka är den skillnad som genomgående finns mellan könen. På alla frågor är kvinnorna mer positiva till att få påverka än männen.

Var kan begravningar äga rum?

Frågan om var begravningar kan tänkas äga rum är också ställd utifrån ett allmänt perspektiv. Det rör sig alltså inte om den egna begravningen. Ändå finns det en del frågetecken i svaren. Det är t ex ”bara” 82 % som med säkerhet tycker att begravningar kan äga rum i ett kapell på begravningsplatsen, trots att detta är så vanligt att siffran borde vara 100 %. Detta är trots allt den vanligaste platsen för begravningar, tillsammans med församlingskyrkor, och det borde inte råda någon större tvekan om att detta är lämpligt på ett allmänt plan. Troligen har frågan besvarats delvis utifrån en personlig tanke om var man kan tänka sig att den egna begravningen kan äga rum. Detta gör att tyngdpunkten i tolkningen av svaren på frågan snarare bör ligga på att jämföra olika platser med varandra än att jämföra enskilda procentsatser.

Diagram 1. Möjliga platser för begravningsceremonier. Procent.

Det visar sig finnas en stor öppenhet för att även använda andra platser än ett kapell på begravningsplatsen, vilket framgår av diagram 1. 70 % tycker absolut att begravningar kan äga rum på en kyrkogård, och ytterligare 14 % instämmer

med viss tvekan. Totalt tycker alltså 84 % att man kan ha en begravningsceremoni direkt på kyrkogården. Men man kan även vara på andra utomhusplatser: 73 % tycker att man kan ha en begravningsceremoni vid en naturskön plats och 62 % att man kan vara i en trädgård. Det är faktiskt fler som tycker att man kan vara utomhus i en trädgård än som tycker att man kan vara i den avlidnas eller anhörigas hem, vilka är 57 %. Enkäten ger inte svar på varför det är fler som är positiva till en begravning i trädgården än i hemmet, men det är möjligt att en hemmiljö upplevs som intimare eller mer privat än en trädgård.

Genomgående för samtliga frågor är att det finns tydliga generationsskillnader. De yngre svarar mer positivt än de äldre, vilket framgår av tabell 9. Detsamma gäller könen. Kvinnorna är genomgående mer positiva än männen, se tabell 10.

Tabell 9. Olika generationers syn på var begravningsceremonin kan äga rum. Positiva svar (vet ej borttagna). Procent.

Plats för begravningsceremoni	Generationer				Totalt
	1930-1945	1946-1960	1961-1975	1976-1992	
Begravningskapell ²⁶	91	96	97	98	95
Församlingskyrka ²⁷	88	92	97	97	93
Kyrkogård ²⁸	72	89	95	96	73
Naturskön plats ²⁹	63	79	84	89	77
Trädgård ³⁰	50	66	73	79	66
Icke-religiös lokal ³¹	43	53	69	74	61
Hemmet ³²	42	62	69	77	61

²⁶ chi-2 = 58,393; df 9; p = 0,000.

²⁷ chi-2 = 50,010; df 9; p = 0,000.

²⁸ chi-2 = 222,814; df 9; p = 0,000.

²⁹ chi-2 = 120,752; df 9; p = 0,000.

³⁰ chi-2 = 109,185; df 9; p = 0,000.

³¹ chi-2 = 112,143; df 9; p = 0,000.

³² chi-2 = 136,185; df 9; p = 0,000.

Tabell 10. Kvinnors och mäns syn på var begravningsceremonin kan äga rum. Positiva svar (vet ej borttagna). %

Plats för begravningsceremoni	Kvinnor	Män
Begravningskapell ³³	97	94
Församlingskyrka ³⁴	94	91
Kyrkogård ³⁵	90	84
Naturskön plats ³⁶	81	73
Icke-religiös lokal ³⁷	66	56
Hemmet ³⁸	65	56

På en fråga, den om bruket av församlingskyrka som ceremonilokal, finns en signifikant skillnad beroende på om man är född i Sverige eller i annat land.³⁹ De som är födda utomlands är mer tveksamma än de svenskfödda. Likaså finns det en fråga, den om bruket av icke-religiös lokal såsom rådhuset eller Folkets hus, där det finns en knapp signifikant skillnad mellan storleken på bostadsorten. I de mindre orterna är man mer negativ till detta än i de större orterna.⁴⁰

Andra platser

Till denna fråga fanns ett öppet alternativ för ytterligare platser eller kommentarer. 75 personer fyllde i dessa, vilket utgör ca 5 % av de svarande. Detta är inte många, men det kan ändå vara värt att stanna upp lite vid vad de har skrivit. Hälften av dem (36 personer) svarade något i stil med ”var som helst” eller ”överallt”, ibland med ett tillägg att det inte får störa eller stöta omgivningen.

24 personer svarade något med anknytning till havet: exempelvis ”till havs” eller ”båt”. Det är så pass många som svarat detta att det är värt att fundera lite kring vad de menar. Är det en ceremoni med kista eller med kremerad aska man tänker sig? Är det en ceremoni i direkt anslutning till gravsättning i havet, och då som enda rit? Även om det inte var många av det totala antalet svarande så är det troligt att fler hade svarat positivt på alternativet om man uttryckligen nämnt havet vid en fråga. Därför hade det kanske varit bra att även ha med denna fråga, samtidigt som det kanske finns en oklarhet i vad man har tänkt sig för ceremoni om frågan ställs exakt på detta sätt. Ytterligare en aspekt som talar för att ceremonier till havs bör undersökas ytterligare är att detta är den enda fråga där män i högre grad än kvinnor är positiva. Även om det här bara rör sig om 13 respek-

³³ chi-2 = 24,821; df 3; p = 0,000.

³⁴ chi-2 = 18,181; df 3; p = 0,000.

³⁵ chi-2 = 20,980; df 3; p = 0,000.

³⁶ chi-2 = 25,720; df 3; p = 0,000.

³⁷ chi-2 = 20,361; df 3; p = 0,000.

³⁸ chi-2 = 19,781; df 3; p = 0,000.

³⁹ chi-2 = 8,336; df 3; p = 0,04.

⁴⁰ chi-2 = 16,995; df 9; p = 0,049.

tive åtta personer, bör den observerade skillnaden kunna ligga till grund för vidare studier.

De åtta som angett andra platser nämner församlingshem och församlingssal, klubbhus och idrottslokal, sjukhusets kapell, en mångreligiös lokal, andra offentliga lokaler med viss avskildhet, pub eller arbetsplats. Dessutom påpekar fyra stycken att man kan kremeras direkt.

Att se den avlidna

I historien har det funnits rikligt med religiösa och kulturella seder kring att se den avlidna i sin säng vid själva dödstillfället eller senare i kistan. ”Ligga lik” eller ”stå lik” är uttryck för detta. Den avlidna låg kvar på gården i väntan på begravningen, vilket gav möjlighet att se den avlidna och ta avsked. Många av dessa traditioner försvann när samhället moderniserades och döendeprocessen flyttade till sjukhusen. Vårdpersonalen tog hand om de avlidna och de anhöriga skulle inte befatta sig med kroppen. Under de senaste två decennierna har sjukvården förändrat sin syn på om de anhöriga bör se den avlidna. Idag anses detta vara en viktig del för att underlätta sorgprocessen, och därför har nya rutiner som underlättar möjligheten för de anhöriga att se den avlidna införts. Det är alltså inte ovanligt att man ser den avlidna idag, även om formerna har ändrats.

Tabell 11. Vill att man ska ha möjlighet att se den avlidna i kistan före begravningen. Procent.

Vill man se den avlidna?	Totalt (n=1592)	Utan Vet ej (n=1309)
Nej	25	30
Ja om nära anhörig	45	55
Ja alltid	12	15
Vet inte	18	0
Summa	100	100

En fråga gällde om man tycker att det ska finnas möjlighet att se den avlidna och vem som i så fall ska få göra det. Det är nästan en femtedel (18 %) som inte vet vad de tycker på denna fråga, se tabell 11. När de räknats bort är det 30 % som tycker att man inte ska få se den avlidna, 55 % tycker att man ska få göra det om man är nära anhörig, och 15 % som tycker att man alltid ska få göra det. Det finns tydliga generationsskillnader, där äldre är emot att se den avlidna medan yngre är positiva.⁴¹ Förmodligen präglas den äldre generationen i hög grad av det synsätt som rådde under några decennier i mitten av 1900-talet. Likaså är kvinnor mer positiva än män.⁴²

⁴¹ chi-2 = 42,816; df 6; p = 0,000. De som svarat ”Vet ej” är exkluderade.

⁴² chi-2 = 17,961; df 2; p = 0,000. De som svarat ”Vet ej” är exkluderade.

Engagemang i begravning och gravsättning

En fråga tog upp huruvida den svarande varit engagerad i begravning och gravsättning av en nära anhörig, släkting eller vän. En tredjedel hade inte varit engagerade i en begravning. Vi kan ana att i det relativt stora bortfallet vid insamlandet av enkätdata finns det en överrepresentation av dem som inte varit engagerade. Av dem som svarade sa alltså 33 % att de inte varit engagerade, 56 % hade varit engagerade i begravningen av en nära anhörig, 9 % av en släkting och 2 % av en vän (se tabell 12).

Tabell 12. Varit engagerade i planeringen av begravning och gravsättning. Procent.

Grad av engagemang	
Inte varit engagerad	33
Engagerad i nära anhörigs begravning	56
Engagerad i släktings begravning	9
Engagerad i väns begravning	2
Summa	100

Fortsättningsvis görs ingen skillnad i relationen till den avlidna, utan två nya variabler skapades: icke-engagerad respektive engagerad. Sett till hur engagemanget fördelar sig på generationer finns – inte oväntat – mycket stora skillnader, se tabell 13.

Tabell 13. Olika generationers engagemang vid en begravning. Procent.

	Generationer				Totalt
	1930-1945	1946-1960	1961-1975	1976-1992	
Icke-engagerad (n=529)	12	19	50	73	33
Engagerad (n=1062)	88	81	50	27	67
Summa	100	100	100	100	100

Drygt 1000 personer i enkäten hade alltså varit engagerade i en begravning. Medelvärde för när man var med och planerade en begravning är år 2001, medan medianen ligger något högre, år 2004. Detta innebär att många har en viss distans till begravningen. För vidare analyser skapades två grupper som var engagerade i en begravning före 2001 och som var det efteråt för att eventuellt se om det fanns några skillnader. Gruppen med de äldre begravningarna uppgick till 35 % (n = 365), medan de med senare erfarenheter uppgick till 65 % (n = 687). Dessa två grupper kommer att användas vid analys för de kommande frågorna.

Vad gäller kön fanns ingen signifikant skillnad, vilket kan tyckas något anmärkningsvärt, då män dör tidigare än kvinnor och andelen kvinnor som varit engagerade således borde vara högre. (De är 52 % mot 48 %, $\chi^2 = 2,218$; $df = 1$; $p = 0,136$).

Visning

Visning, eller bisättning som det förr kallades, är den stund då de anhöriga kan se den avlidna i kistan före begravningsceremonin. Vi vet ganska lite om den här stunden, med undantag för det som framkom i undertecknads studie om begravningsentreprenörer.⁴³ I enkäten förekom några frågor som vände sig specifikt till dem som varit engagerade, varav ett par frågor rörde visning.

Första frågan var om man hade sett den avlidna. Sex av tio såg den avlidna (60 %). Ett t-test visar att det inte finns någon signifikant skillnad vad gäller tidpunkten för dödsfallet mellan dem som sett den avlidna, och dem som inte gjort det. De flesta, 73 % hade sett den avlidna i direkt i samband med dödsfallet (se tabell 14), 28 % hade sett dem något senare men före kistläggningen. Vidare hade 18 % sett den avlidna i kistan före begravningen. En procent uppgav att man haft öppen kista vid begravningen.

Tabell 14. Var man såg den avlidna. Procent.

Plats och tidpunkt	
Direkt i samband med dödsfallet	73
Senare men före kistläggningen	28
I kistan före begravningen	18
Öppen kista vid begravningen	1
Annat tillfälle	5
Summa	125 ⁴⁴

De flesta, 63 %, som hade en visning (n=627) hade ingen ceremoni (se tabell 15) vid tillfället. 25 % hade en ceremoni som de själva höll i, 7 % en ceremoni som begravningsentreprenören höll i, och 5 % hade med en religiös ledare.

Tabell 15. Ceremoni vid visningen. Procent.

Ceremoni	
Ingen ceremoni	63
Ceremoni som de själva höll i	25
Ceremoni med begravningsentreprenören	7
Ceremoni med religiös ledare	5
Summa	100

⁴³ Davidsson Bremborg, Anna Yrke: begravningsentreprenör: om utanförskap, döda kroppar, riter och professionalisering. Lund 2002.

⁴⁴ Flera svarsalternativ var möjliga.

När det gäller förekomsten av ceremoni finns en generationsskillnad, se tabell 16.⁴⁵ Det var vanligare bland de äldre att man hade en ceremoni vid visningen. Dessutom var det vanligare att de höll i denna själva.

Tabell 16. Förekomsten av ceremoni vid visning i förhållande till generationer. Procent.

Förekomst av ceremoni	Generationer			
	1930-1945 (n=239)	1946-1960 (n=250)	1961-1975 (n=95)	1976-1992 (n=38)
Ingen ceremoni	59	63	71	76
Ceremoni som de själva höll i	28	28	17	5
Ceremoni med begravnings- entreprenören	8	6	6	8
Ceremoni med religiös ledare	5	3	6	10
Summa	100	100	100	99

Några skillnader mellan begravningar som ägt rum vid olika tidsepoker kunde inte märkas, vilket tyder på att detta är en reell generationsfråga: när den yngre generationen är engagerad förekommer det färre ceremonier vid visningen.

Begravningsceremoni

Av dem som varit engagerade i en begravning hade 88 % en religiös begravning, 9 % en borgerlig begravning och 2 % ingen begravning alls (tabell 17).

Tabell 17. De svarandes val av ceremoni vid egen begravning. Procent.

Typ av ceremoni	%
Religiös begravningsceremoni	88
Borgerlig begravningsceremoni	9
Ingen begravningsceremoni	2
Summa	100

De som hade varit engagerade i begravningar hade erfarenheter av att 32 % jordbegravts, 46 % kremerats och lagts i urna, 20 % kremerats för att spridas i minneslund, 2 % kremerats för att spridas på annan plats, exempelvis i havet, se tabell 18.

Tabell 18. Typ av begravning som de som varit engagerade i en begravning har erfarenhet av. Procent

Begravningsätt	%
Jordbegravning	32
Kremering för att läggas i urna	46
Kremering för att spridas i minneslund	20
Kremering för att spridas på annan plats	2
Summa	100

⁴⁵ chi-2 = 18,609; df 9; p = 0.029

En jordbegravning kan avslutas på olika sätt, se tabell 19. I 63 % av fallen (n=335) deltog samtliga som varit på begravningsgudstjänsten också i nedsänkningen av kistan. 19 % uppger att enbart kyrkogårdspersonalen eller bärarna deltog, och i 16 % deltog enbart de närmaste. 2 % hade gravsättning på annan ort vid senare tillfälle.

Tabell 19. Personer som deltog vid nedsänkningen av kistan efter jordbegravning (n=335).

Vilka som deltog vid kistans nedsänkning	%
Alla som deltog i begravningsceremonin	63
Enbart kyrkogårdspersonal eller bärare	19
Enbart de närmaste	16
Gravsättning ägde rum på annan ort vid senare tillfälle	2
Summa	100

Medan en jordbegravning oftast avslutas med att alla som deltar i begravningsceremonin också är med vid gravsättningen, är det annorlunda när den avlidna kremeras och läggs i en urna. Då är det vanligast att enbart de närmaste deltar i urnedsättningen. I 76 % av fallen deltog enligt tabell 20 enbart de närmaste, i 18 % deltog även släktingar och vänner, medan det vid 5 % av fallen enbart var kyrkogårdspersonalen som var med. I det senare fallet kan detta bland annat bero på att urnedsättningen sker på en plats där de anhöriga inte bor. Lite anmärkningsvärt är det att det är fyra gånger vanligare att enbart kyrkogårdspersonal deltar vid nedsänkning av kista jämfört med urna.

Tabell 20. Personer som deltog vid nedsänkningen av urnan efter kremering (n=487).

Vilka som deltog vid urnas nedsänkning	%
De närmaste	76
Släktingar och vänner	18
Enbart kyrkogårdspersonal	6
Summa	100

18 personer angav att gravsättningen skedde genom spridning av askan. Tanken var att även denna grupp skulle fått en fråga om vilka som deltog vid spridningen. Genom ett misstag i kommunikationen vid digitaliseringen av enkäten skedde inte detta. Däremot fanns de med i nästa fråga som rörde om man haft en ceremoni vid gravsättningen, vilket två tredjedelar hade (66 %, n=486). I denna fråga framkommer mycket tydliga skillnader mellan gravsättningsformerna.⁴⁶ Det lilla antal, 5 stycken, vars kista gravsattes på annan ort hade i fyra fall en religiös ledare närvarande, medan ingen av de 18 som spreds exempelvis i havet hade en religiös ledare närvarande. Bland dem som har urnedsättning är det däremot lika vanligt att en religiös ledare håller i en ceremoni som att en begravningsentreprenör eller kyrkogårdspersonal gör det, ungefär i en fjärdedel av fallen för respektive.

⁴⁶ chi-2 = 33,787; df 6; p = 0,000.

En majoritet, 61 %, av dem som spred askan höll själva i en ceremoni, vilket är anmärkningsvärt. Bland dem som hade en urnnedsättning var det bara 18 %. Ungefär en tredjedel hade ingen ceremoni vid tillfället (se tabell 21). Men här är det viktigt att inte dra alltför stora slutsatser av dessa skillnader, eftersom de som sprider askan och de som har kistnedsättning på annan ort är så få.

Tabell 21. Förekomsten av ceremoni vid gravsättningen. Procent

Typ av ceremoni	Typ av gravsättning		
	Kistnedsättning på annan ort (n=5)	Urnedsättning (n=461)	Askspridning (n=18)
Ingen ceremoni	20	34	33
Ceremoni som de själva höll i	0	18	61
Ceremoni med begravningsentreprenören eller kyrkogårdspersonal	0	25	6
Ceremoni med religiös ledare	80	23	0
Summa	100	100	100

Till skillnad från ceremonier vid visningen fanns det inga som helst generationsskillnader vad gäller ceremonier vid gravsättningen. Däremot har det blivit allt vanligare att man håller i ceremonin själv, medan ceremonier med religiös ledare, begravningsentreprenör eller kyrkogårdspersonal minskat.⁴⁷

Man fick också beskriva ceremonin, vilket 303 personer gjorde. I de flesta fall nämner man kort att någon läste en dikt, en bibelvers eller något annat och sedan tog man farväl, som de här tre respondenterna:

Prästen läste ett stycke ur bibeln och så tog vi ett tyst farväl

Begravningsentreprenören läste en dikt

Några korta ord av anhörig. Tyst minut.

Några berättar lite mer utförligt om ceremonin:

Vi barn och barnbarn sjöng några psalmer i kapellet, där Mammans urna stod. Sedan bar vi urnan till graven där vi sänkte ner den. Alla syskonen höll därefter varsitt tal till Mamma, avslutade med en psalm. Det var vackert.

Enligt våra önskemål överlämnades urnan från begravningsbyrån i ett kapell på kyrkogården, på ett altare, där ljus var tända. Begravningsentreprenören läste ett par verser vi själva valt, innan vi bar urnan till graven. Vid graven lästes även där ett par fina verser innan vi sänkte ner urnan i graven. Gravstenen var graverad med namnet på den avlidne vid gravsättningen. Ett fint, vackert och värdigt avslut.

Det var en mindre ceremoni sedan hade vi middag alla och pratade. Det sorgliga avskedet var redan gjort innan och detta kändes mer som att vi firade tiden han levte :) Kan även ha att göra med att det tog rätt lång tid innan han kom i jorden (tid att bearbeta).

⁴⁷ Vid gruppering före 2001 respektive 2001 och framåt: $\chi^2 = 12,093$; $df = 3$; $p = 0,007$. Vid gruppering före 1995, 1995-2004, 2005-2011: $\chi^2 = 13,119$; $df = 6$; $p = 0,041$.

Sorgegrupper

I enkäten fanns också en fråga om man fått en inbjudan till någon form av aktivitet för att bearbeta sorgen. Det är inte ovanligt att Svenska kyrkan har sorgegrupper, ibland kallade Leva-vidare-grupper, men det skulle också kunna röra sig om samtal hos psykolog inom vården. De senare åren har det också dykt upp kommersiella aktörer som erbjuder kurser i sorgebearbetning. Men bland de svarande var det bara 8 % som hade fått en inbjudan av något slag. Av dessa 87, uppgav 60 personer att inbjudan kom från Svenska kyrkan och ytterligare tre personer en frikyrka. 12 personer uppgav att inbjudan kom från vårdpersonal exempelvis läkare eller kurator, fyra personer begravningsbyrå och tre arbetsgivaren. Därutöver finns det några som inte ville ange något eller inte mindes samt fem personer som uppgav släktingar och vänner. Med tanke på att genomsnittet för begravningstillfället ligger förhållandevis långt tillbaka är det möjligt att fler fick en inbjudan, men inte minns detta idag.

Besök på begravningsplats

I uppdraget för denna undersökning låg också en önskan om att få en bild av hur folk i allmänhet ser på kyrkogårdar och begravningsplatser: hur de kan se ut och vad man anser är tänkbart att göra där. Här kan man tänka sig att de som ofta besöker en kyrkogård eller begravningsplats ser annorlunda på detta. Innan vi gör dessa analyser, visar vi i tabell 22 på hur man har besvarat frågan ”Hur ofta besöker Du en kyrkogård eller begravningsplats?”.

Tabell 22. Frekvens för besök på begravningsplats. Procent.

Besöker kyrkogård eller begravningsplats	(n=1620)
Minst en gång i veckan	3
Minst en gång i månaden	19
Någon gång om året	65
Aldrig	11
Ej svar	2
Summa	100

Inte oväntat säger ungefär två tredjedelar av de tillfrågade att de besöker en kyrkogård eller begravningsplats någon gång om året, och vi kan anta att dessa besök äger rum runt kring Allhelgonahelgen, de avlidnas bemärkelsedagar, kring påsken och kring julhelgen. För att få en mer samlad bild i de fortsatta analyserna av varför man besöker och hur kön, generation och boendeortens folkmängd kan vara relaterat till hur ofta man besöker, har vi i fortsättningen reducerat de fem svarsalternativen i tabell 22 till tre enligt följande: de som inte har svarat tas inte med i analyserna. De som har sagt att de besöker kyrkogård eller begravningsplats minst en gång i veckan eller minst en gång i månaden har förts till en gemensam grupp. Vi får då en grupp som säger sig aldrig besöka en kyrkogård eller begravningsplats (11 %), de som gör det sällan (67 %) och till sist de som gör det ofta (22 %).

Jämförelser här visar att det näst intill inte är någon skillnad mellan kvinnor (12 %) och män (11 %) bland dem som säger sig aldrig besöka en kyrkogård eller begravningsplats. Samma sak gäller för dem som sällan besöker (kvinnor 65 % och män 69 %) och bland dem som besöker ofta (kvinnor 24 % och män 20 %).⁴⁸

Däremot ser det annorlunda ut när man kontrollerar för generationer och storleken på orten där man bor. I tabell 23 ser vi, inte oväntat, att det är i de yngsta generationerna som vi hittar flest personer som säger sig aldrig eller sällan besöka en kyrkogård eller begravningsplats, medan de som besöker ofta återfinns i de två äldsta generationerna, ett resultat som enligt statistiska beräkningar inte är av slumpen.⁴⁹

⁴⁸ Ett chi-2-test ger ingen statistisk signifikans.

⁴⁹ chi-2 = 109,851; df 6; p = 0,000.

Tabell 23. Besök på kyrkogårdar och begravningsplatser bland de fyra generationerna. Proc.

Besöksfrekvens	Födda			
	1930-1945 (n = 452)	1946-1960 (n = 497)	1961-1975 (n = 360)	1976-1992 (n = 274)
Aldrig	7	8	15	20
Sällan	62	64	72	72
Ofta	31	28	13	8
Summa	100	100	100	100

Men det är inte bara när det gäller generationer som vi hittar en statistisk säkerställd skillnad när det gäller hur ofta man besöker en kyrkogård eller en begravningsplats. Folkmängden på den ort man bor på tycks också ha betydelse, vilket framgår av tabell 24. Ju större orten är, ju större blir andelarna som aldrig eller sällan går till en kyrkogård eller begravningsplats och de som besöker ofta blir färre med ökad storlek på orten.⁵⁰

Tabell 24. Besök på kyrkogårdar och begravningsplatser i olika bostadsorter. Procent

Besöksfrekvens	Bostadsort			
	Färre än 10000 (n = 409)	10000–70000 (n = 529)	70000–150000 (n = 303)	Fler än 150000 (n = 342)
Aldrig	9	10	14	14
Sällan	62	65	68	73
Ofta	29	25	18	13
Summa	100	100	100	100

En vidare analys av materialet visar att det inte föreligger någon skillnad mellan män och kvinnor i de fyra generationerna bland dem som aldrig eller ofta besöker en kyrkogård eller begravningsplats. Däremot visar det sig att bland dem som sällan besöker en begravningsplats eller kyrkogård är det fler kvinnor (23 %) än män (15 %) i den yngsta generationen som säger sig göra detta⁵¹. I de tre övriga generationerna finns det inga nämnvärda skillnader mellan män och kvinnor bland sällanbesökarna.

Varför besöka en kyrkogård eller begravningsplats?

I enkäten fanns också några frågor om orsaker till besök på kyrkogård eller begravningsplats. I den följande redovisningen ingår inte de som sagt att de aldrig besöker dessa ställen, vilket innebär att underlaget för det följande är 1402 individer, varav 1056 har uppgett att de sällan (någon gång om året) gör sådana besök och 346 besöker ofta (minst en gång i veckan och minst en gång i månaden). Tabell 27 presenterar orsakerna till besök. Tabellen är i fallande ordning, eftersom de svarande kunde välja fler än en orsak. Det visar sig att den vanligaste an-

⁵⁰ chi-2 = 35,271; df 6; p = 0,000.

⁵¹ chi-2 = 11,380; df 3; p = 0,010.

ledningen naturligtvis är att man går ”till en eller flera nära anhörigas gravar”. Däremot är det få, knappt tio procent, som använder kyrkogårdar eller gravplatser som en park och ännu färre som är där för att besöka en känd persons grav, medan två av tio besöker begravningsplatser för att få lugn och ro.

Tabell 25. Orsak till besök på kyrkogårdar och begravningsplatser bland dem som säger sig göra detta ofta eller sällan. Procent. (n = 1402).

För att gå till en eller flera nära anhörigas gravar	71
För att minnas avlidna släktingar och vänner	44
För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar	34
För att sköta en eller flera gravar	30
För att få lugn och ro	19
Istället för att gå i en park	9
För att besöka en känd persons grav	2

Tabell 25 summerar till 209 % procent, vilket innebär att de tillfrågade har angett fler än en orsak. En närmare granskning visar att endast en person, en man i efterkrigsgenerationen som bor i en ort med upp till 10 000 invånare, har valt att svara jakande på alla i frågeformuläret nämnda skäl till kyrkogårdsbesök. Dessutom har han angett en ytterligare orsak, nämligen att han går dit för att bilda sig ”en uppfattning om orten jag är på och om folket där”.

De orsaker som i allmänhet kombineras med varandra är: ”För att gå till en eller flera nära anhörigas gravar”, ”För att minnas avlidna släktingar och vänner”, ”För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar” samt ”För att sköta en eller flera gravar”, det vill säga orsaker som på ett naturligt sätt hör ihop med varandra.

Tabell 26. Orsak till besök på kyrkogårdar eller begravningsplatser bland dem som säger sig göra detta ofta eller sällan. Procent.

Skäl för besök	Besöksfrekvens	
	Sällan (N = 2106)	Ofta (N = 846)
För att gå till en eller flera nära anhörigas gravar	34	33
För att minnas avlidna släktingar och vänner	22	19
För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar	18	12
För att sköta en eller flera gravar	11	21
För att få lugn och ro	9	10
Istället för att gå i en park	5	4
För att besöka en känd persons grav	1	1
Summa	100	100

Men man kan fråga sig om det finns någon skillnad mellan dem som besöker en kyrkogård eller begravningsplats sällan eller ofta. Av tabell 26, vilken är beräknad på summan av antalet ja-svar i de sju svarsalternativen, och där de som sagt att de aldrig besöker en begravningsplats eller kyrkogård inte är med, visar det sig att det enbart är vid två svarsalternativ som man kan se en skillnad mel-

lan sällan- och ofta besökare. Det är något fler bland dem som besöker sällan som gör det för att ”gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar” och det är något fler bland dem som besöker ofta än bland dem som gör det sällan som gör det för att ”sköta en eller flera gravar”.

De tillfrågade hade också möjlighet att ange andra motiv för sina besök än de som ingick i frågeformuläret. Det är inte speciellt många som har svarat, 29 bland dem som besöker sällan och 15 bland dem som besöker ofta, vilket framgår av sammanställning 1.

Sammanställning 1. Sällan- och oftavesökares egna skäl till att besöka en kyrkogård eller begravningsplats.

Sällanbesökare

- Alla helgons dag
- Allhelgona med ljusen
- Blommor till en före detta granne
- En skönhetsupplevelse
- Fint att titta på blommor och stenar
- För att besöka min son
- För att prata med min far
- För att prata om jag har det svårt
- För att studera ortens befolkning
- För skönheten på många gravplatser
- Genväg
- Jag går när jag får chansen (bor på en annan ort nu)
- Jobbar inom kyrkan
- Kolla efter barngravar, fälla en tår för alla barn som dog tidigt
- Kyrkan ligger där
- Läsa på gravstenar om människor som levte
- Min dotter var nyfiken så vi gick och tittade på en kyrkogård
- När jag är i kyrkan
- Olika anledningar
- Promenad
- Rofylld och vacker plats
- Släktforska på gravstenar
- Stenarna berättar om bygdens historia
- Stöd för vänner som besökte deras anhöriga
- Söka tröst, en försäkran att den avlidne alltid finns där ändå hos mig
- Tillfällighet

- Tradition, allhelgonahelgen, jul
- Vacker plats
- Vid allhelgona för att tända ljus i en minneslund även om inte mina nära ligger där. Enbart för att minnas.

Oftavesökare

- Arbetar på begravningsbyrå
- Besöka minneslund
- Bor nära och promenerar gärna på kyrkogården
- För att bilda mig en uppfattning om orten jag är på och om folket där. Begravningsplatsen säger mig en del av det
- För att jag passerar den till och från församlingshemmet ibland
- För att tända ljus på minneslund
- Jag bor nära en kyrka och är engagerad i kyrkoarbetet
- Jag jobbar ibland där
- Jag jobbar vid en kyrkogård
- Jag måste igenom en kyrkogård för att komma hem
- Jag älskar mina förfäder
- Jag är inbiten släktforskare
- Läsa på stenarna vilka årtal de avlidna levte. Ibland yrken. Beundra stenarna
- Min bästa vän ligger på minneslund
- Naturlig promenadväg där jag bor.

Anledningarna till att besöka en begravningsplats eller kyrkogård är många, allt från helt profana som t.ex. ”genväg”, ”jag jobbar vid en kyrkogård” till starkt känslomässiga ”kolla efter barngravar, fälla en tår för alla barn som dog tidigt”, ”för att prata om jag har det svårt”.

Finns det då några skillnader mellan män och kvinnor och mellan de fyra generationerna när det gäller skälen till att man besöker en gravplats eller kyrkogård? Analyser av materialet visar att män och kvinnor i stort sett svarar likadant på frågorna om varför man besöker en kyrkogård eller begravningsplats. De skillnader som finns är så marginella att de inte blir statistiskt säkerställda. Däremot visar det sig att vid två av de sju orsakerna finns det markanta skillnader mellan generationerna. Tabell 27 visar att de yngre generationerna är mer benägna att svara att skälet för besöket är ”att gå till en eller flera släktingars gravar”⁵², och i tabell 28 syns att det är de äldre som i mycket högre grad än de yngre anger att skälet för deras besök är att ”sköta en eller flera gravar”.⁵³

Tabell 27. Jämförelse mellan de fyra generationernas orsak ”För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar”. Procent.

Besöksorsak	Generation			
	1930-1945 (n = 422)	1946-1960 (n = 457)	1961-1975 (n = 305)	1976-1992 (n = 218)
För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar				
Nej	70	72	59	56
Ja	30	28	41	44
Summa	100	100	100	100

Tabell 28. Jämförelse mellan de fyra generationernas orsak ”För att sköta en eller flera gravar”. Procent.

Besöksorsak	Generation			
	1930-1945 (n = 422)	1946-1960 (n = 457)	1961-1975 (n = 305)	1976-1992 (n = 218)
För att sköta en eller flera gravar				
Nej	55	65	85	87
Ja	45	35	15	13
Summa	100	100	100	100

⁵² chi-2 = 25,398; df 3; p = 0,000.

⁵³ chi-2 = 110,030; df 3; p = 0,000.

Fridfullt, välskött och lugnt

De tillfrågade erbjöds reagera på ett antal påståenden som inleddes med följande: ”Ange vad Du anser är viktigt för att en begravningsplats ska vara bra utifrån dina egna önskemål”. I de följande diagrammen presenteras hur alla som ingick i undersökningen har svarat, och vi börjar med att se om det finns några skillnader mellan dem som ofta, sällan eller aldrig besöker en kyrkogård eller begravningsplats. De tillfrågade hade tre svarsalternativ: ”Mycket önskvärt”, ”Ganska önskvärt” samt ”Har ingen betydelse”. Vi väljer här att slå ihop de två första svarsalternativen. Därmed får vi två grupper: de som svarat ”Önskvärt” å ena sidan och de som svarat ”Har ingen betydelse” å den andra.

Diagram 2. De svarandes önskemål om hur en bra begravningsplats ska vara.
Procent (n = 1580)

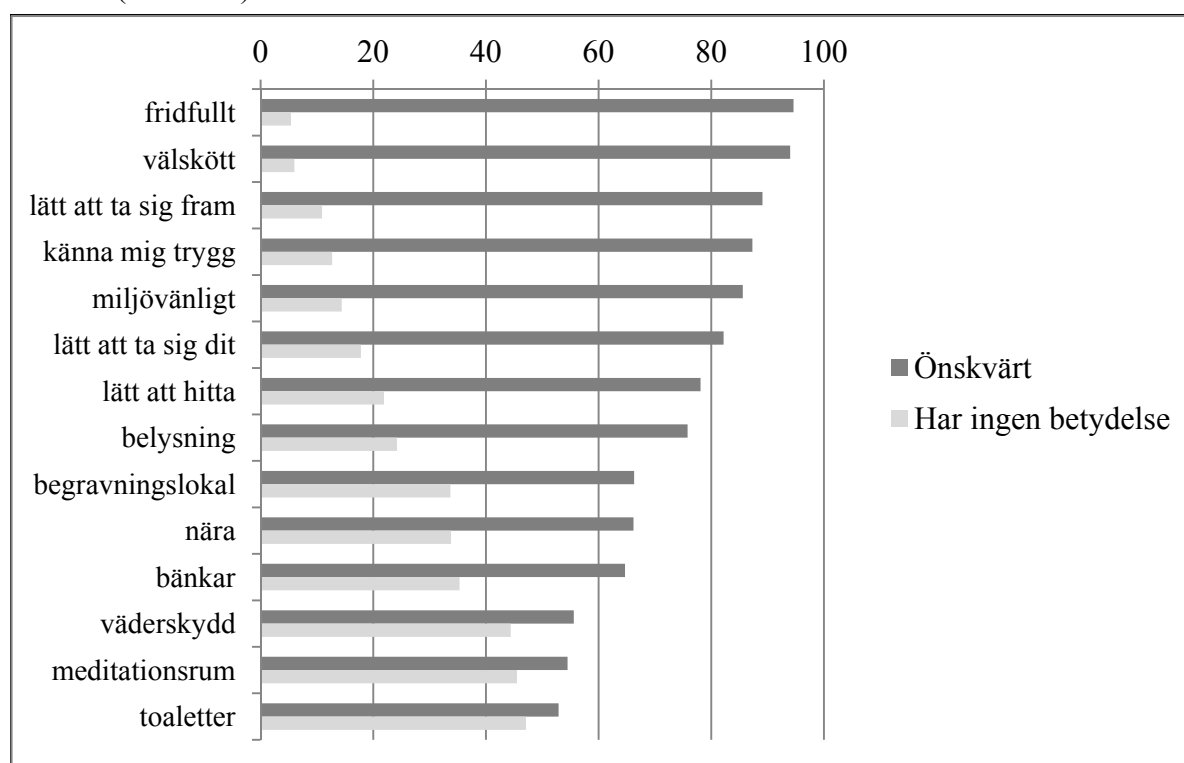

Diagram 2 visar tydligt att önskemålen handlar om:

- att ”där är fridfullt”
- att ”den är välskött”
- att det ska vara ”lätt att ta sig fram”
- att man kan känna sig trygg
- att begravningsplatsen ”sköts på ett sätt som är miljövänligt”
- det ska vara ”lätt att ta sig dit”
- att där är ”bra skyltat så att det är lätt att hitta”
- att ”belysningen är bra”
- att där ”finns lokal för begravningsceremoni”
- att begravningsplatsen ”ligger nära den plats där /man/ bor eller arbetar”
- att ”det finns bänkar”

Men även förekomsten av toaletter, meditationsrum och skydd mot väder och vind önskas av dryga 50 % av de svarande.

När dessa svar kombineras med hur ofta man besöker en begravningsplats, visar det sig, med ett undantag, att ju oftare man är på begravningsplatsen, desto större andelar som önskar det som nämnts ovan.⁵⁴ Undantaget är ”att där finns tak eller kurer som skyddar mot väder och vind”, där skillnaderna inte följer något mönster.

Emellertid finns vid flera av önskemålen statistiskt säkerställd skillnad mellan män och kvinnor, där de senare i högre grad än männen vill ”att där finns bänkar”⁵⁵, ”att den sköts på ett sätt som är miljövänligt”⁵⁶, ”att jag kan känna mig trygg”⁵⁷, ”att där är bra skyltat så att det är lätt att hitta”⁵⁸, ”att belysningen är bra”⁵⁹ samt ”att där finns ’rum’ för meditation och eftertanke”. Resultatet tyder på att kvinnor i högre grad än män känner sig trygga på platser som är upplysta och där man lätt kan orientera sig.

När de olika önskemålen ställs mot de fyra generationerna är det enbart vid ett tillfälle som tydliga generationsskillnader kan iakttagas, nämligen att begravningsplatsen ”ligger nära den plats där jag bor eller arbetar”. Detta anser 72 % i den äldsta generationen, 68 % av dem som är födda mellan 1946 och 1960, 61 % av dem som brukar kallas för generation X (1961-1975) och 60 % i den yngsta generationen.⁶⁰

I alla generationerna är det runt 80 % som anser att det ska vara lätt att ta sig till begravningsplatsen. Likaså är det majoriteter inom alla generationerna som önskar att där finns bänkar, ett önskemål som är högst med 69 % i den äldsta generationen och lägst med 59 % bland dem som är födda mellan 1961 och 1975, dvs Generation X. Närvaron av toaletter är viktigare för de två äldre generationerna med i snitt 57 % medan det är mindre viktigt för de två yngsta, där snittet är 47 %.

I alla generationerna har drygt 94 % önskemål om att gravplatsen ”är fridfull”. Likaså vill starka majoriteter i alla generationerna, 91 % i den äldsta och som lägst 82 % bland dem som är födda 1961-1975, att gravplatsen ”sköts

⁵⁴ Vid 13 av påståendena visar det sig att skillnaderna mellan dem som aldrig, sällan eller ofta besöker en kyrkogård eller begravningsplats är statistiskt säkerställda, med ett p-värde som är 0,000..

⁵⁵ $\chi^2 = 31,001$; df 1; $p = 0,000$.

⁵⁶ $\chi^2 = 35,466$; df 1; $p = 0,000$.

⁵⁷ $\chi^2 = 39,240$; df 1; $p = 0,000$.

⁵⁸ $\chi^2 = 11,703$; df 1; $p = 0,001$.

⁵⁹ $\chi^2 = 30,072$; df 1; $p = 0,000$.

⁶⁰ $\chi^2 = 16,477$; df 3; $p = 0,001$.

på ett sätt som är miljövänligt”. Tryggheten är viktig i alla generationerna med en totalsiffra på nästan 90 %.

I alla generationerna vill man också ha bra skyltning, och här ligger totalsiffran på 78 %. Det finns inte heller några skillnader generationerna emellan när det gäller att gravplatsen skall vara ”välskött”, vilket visas av att totalsiffran här hamnar på 94 %, och att ingen av generationerna hamnar under denna.

I alla generationerna, totalt 89 %, är man också överens om att det ska vara ”lätt att ta sig fram”. Majoriteterna vill också att där ska finnas ”lokal för begravningsceremonier”. Totalsiffran här är 66 %, men det kan vara värt att nämna att detta önskemål har starkast stöd i den äldsta generationen, där 74 % önskar detta, medan ”enbart” 62 % bland de yngsta har samma önskemål.

Majoriteter i de fyra generationerna, totalt 76 %, önskar att ”belysningen är bra”. Önskemålen om ”rum för meditation och eftertanke” minskar med sjunkande ålder. Förhoppningar om att dessa rum ska finnas är högst i den äldsta generationen (58 %), medan 56 % av dem som är födda mellan 1946 och 1960 önskar detta. Hos dem som är födda mellan 1961 och 1975 (den så kallade generation X) är det 54 % som tycker det vore bra om det finns rum för meditation och eftertanke. Detta önskemål är dock lägst bland de yngsta (generation Y), varav färre än hälften, 47 % vill ha sådana möjligheter.⁶¹

Det sista önskemålet som de svarande ombads ta ställning till handlade om att det på begravningsplatsen eller kyrkogården skall finnas ”tak eller kurer som skyddar mot väder och vind”. Detta önskemål är starkast i den äldsta generationen, där 61 % önskar detta. Lägst är det i Generation X (födda mellan 1961 och 1975) bland vilka 51 % tycker att detta vore bra om det fanns på begravningsplatserna. I de två övriga generationerna önskar ca 54 % denna typ av skydd. Det är också inför detta önskemål, och endast detta, som det finns en viss skillnad mellan bostadsorternas storlek, på så sätt att ju fler som bor på den svarandes hemort, desto fler är det som önskar att begravningsplatsen har skydd ”mot väder och vind”.⁶²

⁶¹ chi-2 = 9,075; df 3; p = 0,028.

⁶² Färre än 10 000: 49,6 %; 10 000-70 000: 56,3 %; 70 000- 150 000: 58,1 %; fler än 150 000 59,4 %. chi-2 = 8.729; df 3; p = 0,033.

Hund ok, men inte solbada

Av egna erfarenheter har vi sett att begravningsplatser också används till annat än begravning, skötsel av och besök vid gravar. Vi har sett folk som solbadar, har picknick och som joggar eller utför andra gymnastiska övningar.⁶³ Därför formulerade vi en fråga i enkäten om följande aktiviteter: ”Att man fikar eller har picknick”, ”Att man solbadar”, ”Att man joggar eller löptränar”, ”Att man har med hund eller annat husdjur i koppel” samt ”Att man har meditationsövningar” är ”Mycket lämpligt”, ”Ganska lämpligt”, ”Har ingen betydelse”, ”Ganska olämpligt” samt ”Helt olämpligt”. För att göra resultatredovisningen tydligare slår vi hop ”Mycket lämpligt” och ”Ganska lämpligt” till kategorin ”Lämpligt” och ”Ganska olämpligt” samt ”Helt olämpligt” bildar kategorin ”Olämpligt”. De som svarat ”Har ingen betydelse” redovisas utan ändringar. Som framgår av tabell 3 är det många som inte har besvarat dessa frågor. Störst är bortfallet, 67 %, inför frågan om det är lämpligt eller olämpligt att man solbadar på en begravningsplats. Det är också över hälften, 52 %, av de tillfrågade som inte besvarat frågan om det är lämpligt eller olämpligt ”att man joggar eller löptränar” på begravningsplatsen och drygt en fjärdedel, 27 %, har avstått från att besvara frågan om lämpligheten i att fika eller ha picknick på dessa platser. För de två övriga påståendena – ”Att man har med hund eller annat husdjur i koppel” samt ”att man har meditationsövningar” är andelarna som inte svarat mer rimliga. Orsakerna till det stora bortfallet på dessa frågor är naturligtvis svåra att bestämma. Men en inte helt orimlig gissning är att man uppfattar frågorna om solbad, jogging och picknickande som totalt orimliga, eftersom dessa företeelser överhuvudtaget inte har på en begravningsplats att göra och därför besvarar man dem inte.

Tabell 29. Vad som får ske på kyrkogårdar och begravningsplatser. Procent av alla 1620.

	Att man fikar eller har picknick.	Att man solbadar	Att man joggar eller löptränar	Att man har med hund eller annat husdjur i koppel	Att man har meditationsövningar
Lämpligt	13	1	4	21	21
Har ingen betydelse	31	8	19	48	49
Olämpligt	29	24	25	14	15
Ej svar	27	67	52	17	15
Summa	100	100	100	100	100

Tabell 29 visar också att ganska många anser att det inte har någon betydelse om man har picknick, tar med något husdjur eller mediterar. Däremot är dessa, som vi kanske kan kalla för likgiltiga, få när det gäller jogging och mycket få inför

⁶³ Här kan nämnas att Sydsvenska Dagbladet hade en längre artikel om detta 2011-07-07.

solbadande. Om man däremot tittar på dem som faktiskt har besvarat frågorna, vilket görs i tabell 30, växer de likgiltigas andel även inför dessa två företeelser.

Tabell 30. Vad som får ske på kyrkogårdar och begravningsplatser. Procent av svarande.

	Att man fikar eller har picknick (n = 1191)	Att man solbadar (n = 535)	Att man joggar eller löptränar (n = 776)	Att man har med hund eller annat husdjur i koppel (n = 1351)	Att man har meditationsövningar (n = 1370)
Lämpligt	17	4	8	25	25
Har ingen betydelse	43	25	40	58	58
Olämpligt	40	71	52	17	17
Summa	100	100	100	100	100

Av tabell 30 framgår det tydligt att solbadande inte är en lämplig aktivitet på en begravningsplats eller kyrkogård. Nästan lika olämpligt är det att jogga eller löpträna. Men om man tänker att de som svarat ”Har ingen betydelse” menar att dessa aktiviteter mycket väl kan få förekomma, är det nästan en tredjedel som anser detta vara lämpligt beteende. Om samma resonemang förs om jogging och fika eller picknick, accepteras det senare av 60 % av de svarande och det förra av knappt hälften. Vidare skulle dryga 80 % acceptera husdjur och meditationsövningar. Men då vi faktiskt inte vet vad de som svarat ”Har ingen betydelse” menar med sitt svar, väljer vi att i de följande diagrammen enbart visa andelarna i kategorin ”Olämpligt”, d.v.s. de som svarat ”Ganska olämpligt” eller ”Helt olämpligt”, vid de olika aktiviteterna. Procentandelarna som svarat har ”Ingen betydelse” och de av de svarande som har förts till kategorin ”Lämpligt” redovisas i den löpande texten eller i fotnoter. Vi har två anledningar för vårt val av presentationssätt. Det ena är att vi anser att det är i kategorin ”Olämpligt” som de med mer eller mindre traditionella, och ur förändringsbenägenhet mest konservativa, återfinns. Det andra är att detta redovisningssätt underlättar läsbarheten. För att förenkla läsningen av diagrammen ytterligare redovisar vi inte dem som inte har svarat.

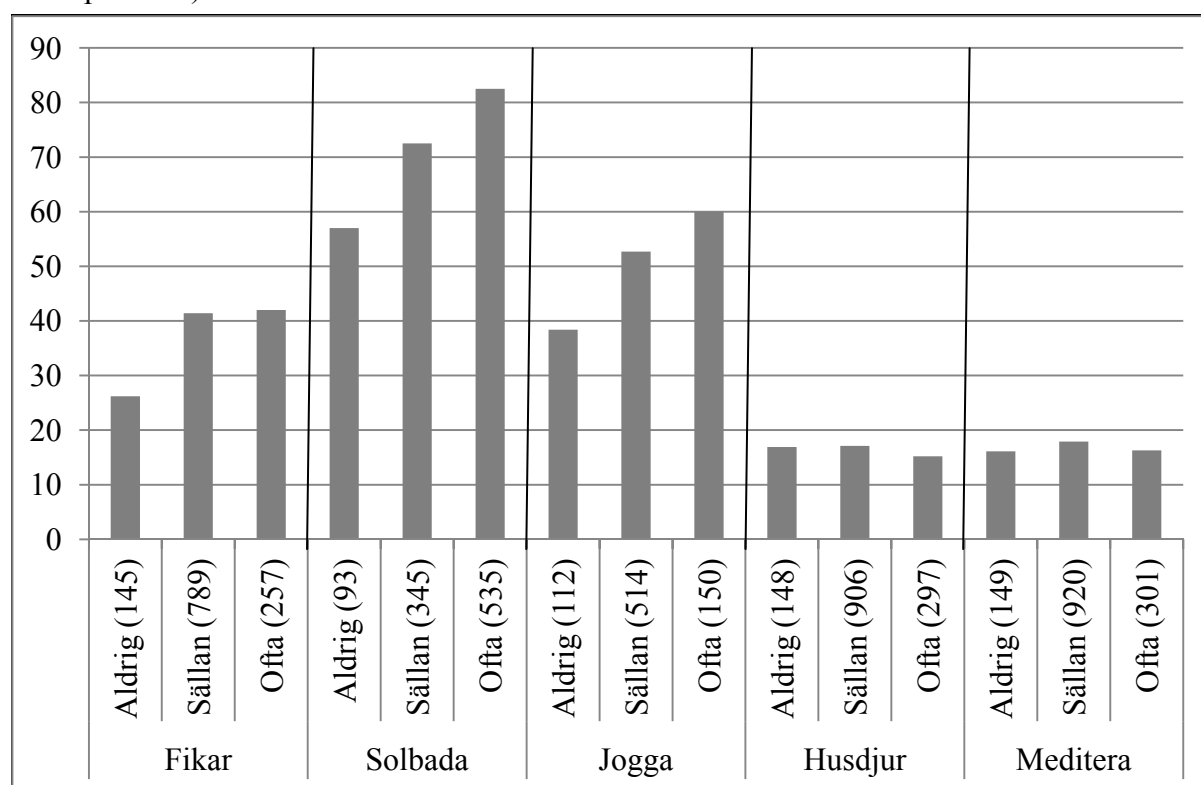
Hur ofta man besöker

Nu är det tänkbart att ovan redovisade åsikter om vad man kan använda begravningsplatser eller kyrkogårdar till beror på hur ofta man besöker dessa platser. Kanske är det så att de som sällan eller aldrig besöker dessa platser är mer ”konservativa” i sina attityder än vad de som besöker ofta är, något som vi vet från undersökningar när det gäller t.ex. nyöversättning av bibeltexter och ändringar av både melodi och text i psalmverser och böner – det ska vara som det alltid har varit.

Genom att jämföra hur ofta de svarande säger sig besöka en begravningsplats med de här diskuterade frågorna, visar det sig däremot att det framför allt är

bland dem som aldrig besöker dessa platser som flest, 22 %, anser det lämpligt att man fikar eller har picknick (se diagram 3) liksom det inom samma grupp är högst andel som menar att det inte har någon betydelse (52 %), vilket kan tolkas som ett i viss mån accepterande av detta beteende. Bland dem som besöker ofta är det 17 % som anser det lämpligt med fika eller picknick och 41 % i denna grupp menar att det inte har någon betydelse. Således tycks de som aldrig besöker en kyrkogård eller en begravningsplats i högre grad än de som gör detta ofta acceptera denna typ av företeelse.

Diagram 3. De procentandelar som anser att det är olämpligt att man fikar eller har picknick, solbadar, joggar eller löptränar, ta med husdjur samt mediterar på begravningsplats eller kyrkogård bland dem som aldrig, sällan eller ofta besöker en begravningsplats. (Antal svarande inom parentes).

Solbadandet är den aktivitet som möter flest negativa responser, och negativiteten ökar med besöksfrekvensen: Ju oftarte man besöker en begravningsplats, desto fler är negativa till att folk solbadar. I de tre besöksgrupperna är det få som anser att folk ska ägna sig åt att solbada på en begravningsplats, men den största, om än marginell, acceptansen för denna aktivitet finns hos dem som aldrig besöker begravningsplatser eller kyrkogårdar (9 %). Det är också hos dessa som det finns flest som säger att det ”har ingen betydelse” (34 %), medan motsvarande siffror bland dem som ofta tar sig till en begravningsplats är två respektive 16 procent.⁶⁴

⁶⁴ Bland dem som sällan besöker en begravningsplats är det 3 % som anser att det är lämpligt, och 25 % tycker att det inte har någon betydelse.

De starka negativa reaktionerna mot solbadande möter också dem som joggar eller utför andra gymnastiska övningar på begravningsplatserna. Också här är det de som ofta besöker en begravningsplats som är mest negativa och de som säger att de aldrig gästar en begravningsplats är minst negativa. Det är också hos dessa som vi hittar störst andel positiva, 13 %, medan andelen positiva bland dem som ofta tar sig till en begravningsplats endast är 5 %.⁶⁵

Både bland dem som besöker sällan och bland dem som besöker ofta är fyra av tio negativa till att man fikar eller har picknick på begravningsplatsen. Återigen är det bland dem som aldrig tar sig till en begravningsplats som lägst grad av negativitet mot dessa aktiviteter återfinns. Det är också i denna grupp som ungefär var fjärde anser att det är lämpligt att fika och ha picknick. Motsvarande grad av acceptans är 17 % både bland dem som besöker sällan och bland dem som besöker ofta.⁶⁶

Till sist är icke-acceptansen för och inställningen att det inte har någon betydelse likartad i alla tre grupperna när det gäller att ta med husdjur till och att ha meditationsövningar på begravningsplatser. Här är det också klart större andelar både bland dem som besöker sällan och bland dem som gör det ofta som anser att det inte har någon betydelse, vilket kanske kan tolkas som ett accepterande.⁶⁷

Liksom tidigare undersöker vi också här om det finns några skillnader mellan kvinnor och män, mellan de fyra generationerna och folkmängden på den plats där man bor när det gäller vad man kan tänka sig få göra på en begravningsplats. Utifrån svar på tidigare frågor, där kvinnor visat större öppenhet för nya alternativ, antar vi att kvinnor är mer öppna för meditationsövningar och att män i större utsträckning svarar ”har ingen betydelse” på alla frågorna. Vidare tror vi att de yngre, och framför allt den yngsta, generationerna är mer positiva till alla fem företeelserna, liksom de som bor i de större städerna.

⁶⁵ Bland dem som sällan besöker en begravningsplats anser 8 % att jogging och liknande aktiviteter är lämpliga, medan 40 % anser att det inte har någon betydelse.

⁶⁶ Kanske hade denna fråga vunnit på att vi hade delat den i två: en om att fika och en om att ha picknick. Vi antar nämligen att acceptansen för att ha med en bulle och kaffe i en termos, och att man förtär detta vid gravbesök, är mer accepterat än att bulla upp en mer eller mindre omfattande picknick med flera rätter och dryck av olika slag.

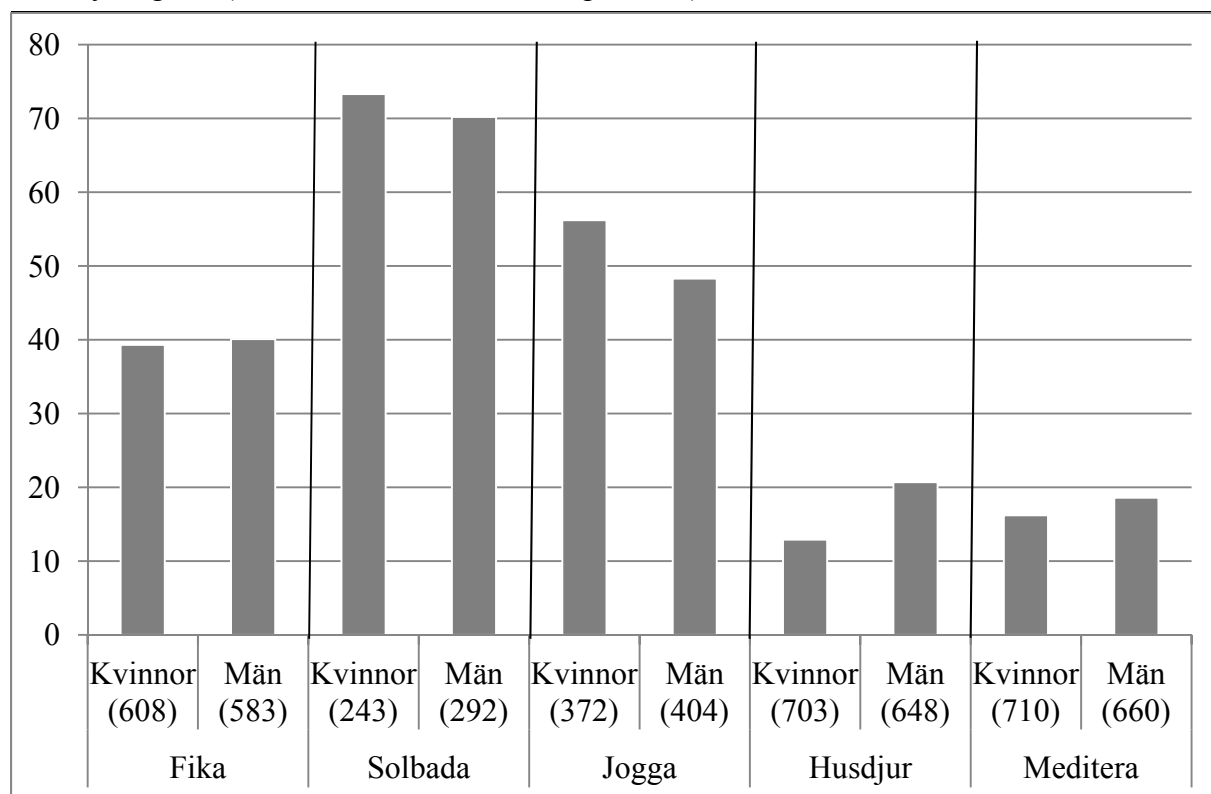
⁶⁷ Ta med husdjur: *Aldrigbesökarna*: lämpligt 28 %; kvittar: 48 %. *Sällanbesökarna*: lämpligt 26 %; kvittar 57 %. *Oftabesökarna*: 22 %; kvittar 63 %.

Meditera: *Aldrigbesökarna*: lämpligt 26 %; kvittar: 58 %. *Sällanbesökarna*: lämpligt 26 %; kvittar 56 %. *Oftabesökarna*: 22 %; kvittar 62 %.

Kön

Ovan visade vi att de som aldrig besöker en begravningsplats är minst negativa till de efterfrågade aktiviteterna. Det vi visar på nu är om det finns några skillnader mellan män och kvinnor när det gäller inställningen till att fika eller att ha picknick, solbada, jogga eller löpträna, ta med husdjur samt att meditera på begravningsplats eller kyrkogård.

Diagram 4. Procentandelar bland män och kvinnor som anser att det är olämpligt att fika eller ha picknick, solbada, jogga eller löpträna, ta med husdjur samt meditera på begravningsplats eller kyrkogård. (Totalt antal svarande inom parentes).

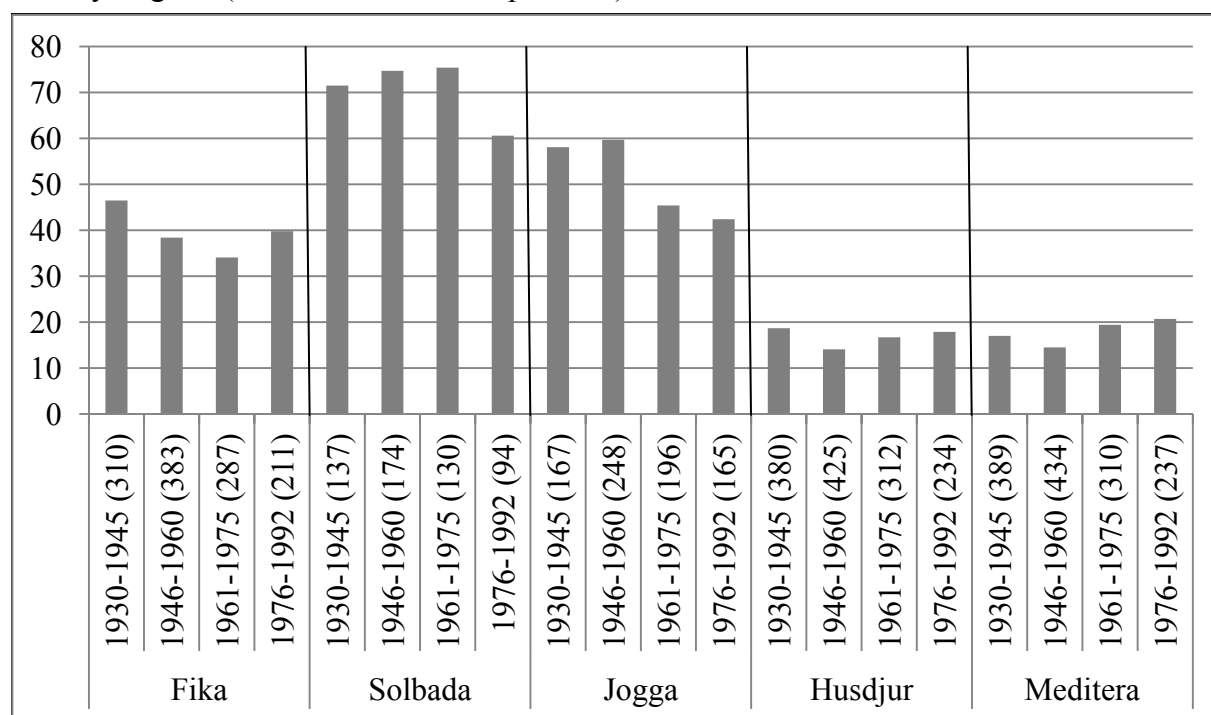
Av diagram 4 framgår det att kvinnor och män reagerar i stort sett lika negativt inför att man fikar eller har picknick på begravningsplatsen. Något fler kvinnor än män är negativa till att man solbadar, men skillnaden här är inte tillräcklig för att vara statistiskt säkerställd. Kvinnor är också i högre grad än män negativa till att man joggar eller löpträna på begravningsplatser men inte heller här ger skillnaden någon statistisk säkerhet. Statistiskt säkerställda skillnader mellan kvinnor och män finns det däremot när det gäller att ta med sig husdjur och att ha meditationsövningar. Inför dessa är kvinnorna mindre negativa än männen.⁶⁸

⁶⁸ För husdjur: $\chi^2 = 17,524$; $df = 2$; $p = 0,000$. För meditationsövningar: $\chi^2 = 16,209$; $df = 2$; $p = 0,000$.

Generation

Vi antar att acceptansen av de här diskuterade företeelserna på begravningsplatser och kyrkogårdar ökar med yngre generationer. Den äldsta generationen bör vara mest negativ och den yngre minst. Men man kan också tänka sig att den äldsta generationen har större acceptans för fikande och solbadande, eftersom det är denna generation som oftast besöker dessa platser (se sid. 27) och därför är mer van vid dem än vad de som aldrig besöker dessa platser är.

Diagram 5. Andelar inom de fyra generationerna som anser att det är olämpligt att fika eller ha picknick, solbada, jogga eller löpträna, ta med husdjur samt meditera på begravningsplats eller kyrkogård. (Antal svarande inom parentes).

Att studera inställningarna till de här diskuterade möjliga aktiviteterna på en begravningsplats ändrar bilden något enligt diagram 5 jämfört med tidigare analyser. Negativiteten till att man fikar eller ha picknick samt joggar⁶⁹ minskar med att generationerna blir yngre. Solbadande är något som majoriteterna i alla fyra generationerna ogillar, medan minoriteter avvisar husdjur och meditationsövningar⁷⁰. Problemet här är återigen vad de som svarat ”har ingen betydelse” menar. Ser man det som att det betyder ”det kan man få göra om man vill, mig kvittar det”, så är det de som är födda mellan 1961 och 1975, alltså dem vi kallar för

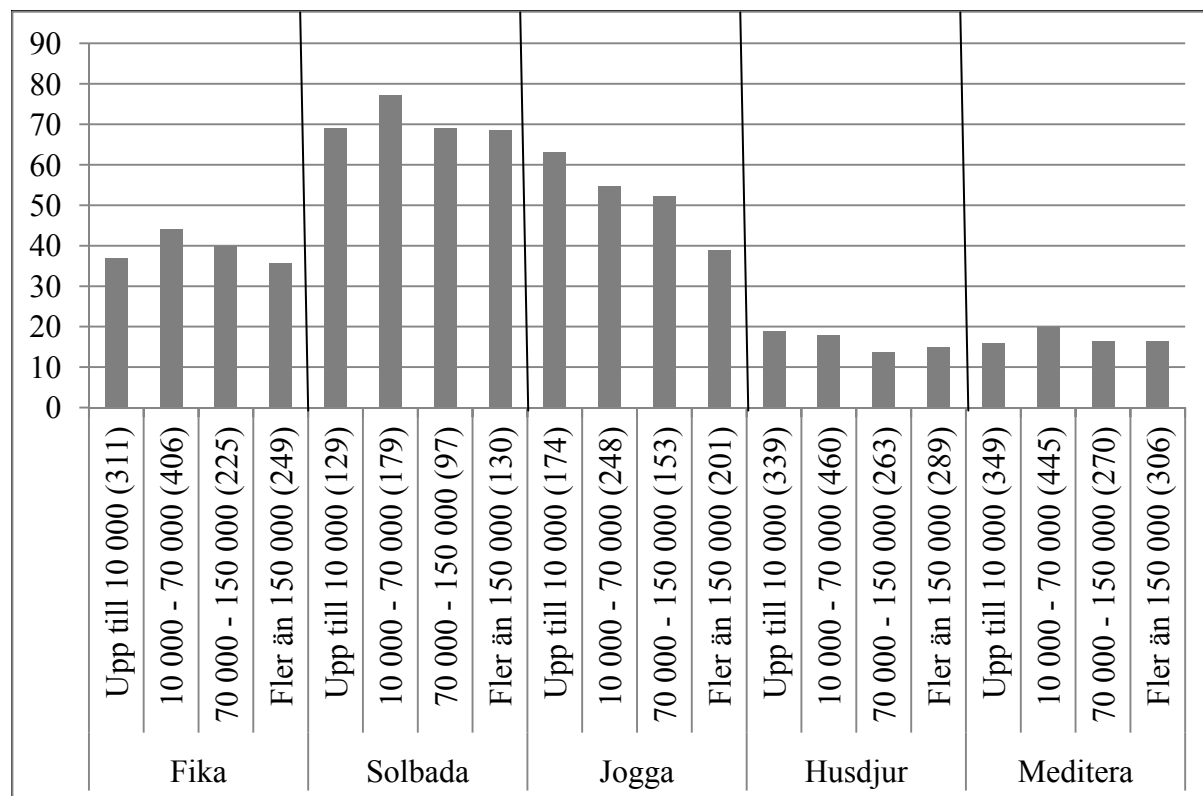
⁶⁹ Just för jogging visar en statistisk beräkning på en signifikant skillnad mellan generationerna. $\chi^2 = 25,510$; $df = 6$; $p = 0,000$

⁷⁰ Också för dessa två finns signifikanta skillnader mellan generationerna. För husdjur: $\chi^2 = 32,677$; $df = 6$; $p = 0,000$. För meditationsövningar: $\chi^2 = 19,249$; $df = 6$; $p = 0,004$.

Generation X, som är mest positiva till att man fikar eller har picknick⁷¹. Den yngsta generationen, Generation Y, är den som har störst acceptans för solbadande och jogging. Att ta med husdjur och att ha meditationsövningar är något som stora delar av efterkrigsgenerationen accepterar, drygt 80 %.

Folkmängd där man bor

Diagram 6. Folkmängd och andel negativa som anser att det är olämpligt att fika eller ha picknick, solbada, jogga eller löpträna, ta med husdjur samt meditera på begravningsplats eller kyrkogård. (Antal svarande inom parentes).

En sista analys på hur de svarande ställer sig till de här behandlade företeelserna handlar om eventuella skillnader beroende på folkmängden i den ort där man bor. Här förväntar vi oss att ju större folkmängd ju mindre negativ är man inför att man fikar, solbadar, joggar, har med husdjur och mediterar på begravningsplatsen. Anledningen till detta antagande kan vara att de som bor i stora städer i mindre grad än de som bor i mindre orter associerar en begravningsplats som en plats med en vit landsortskyrka omgiven av gravar. Storstädernas begravningsplatser kan snarare ses som parker med mer eller mindre kuperade gravfria grönytor som inbjuder till t.ex. picknick och solbad. Som framgår av diagram 6 minskar negativiteten för fikande, solbadande, jogging och meditationsövningar

⁷¹ Bland Generation X är 22 % positiva till att man fikar eller har picknick. Motsvarande andel för den äldsta generationen är 11 %.

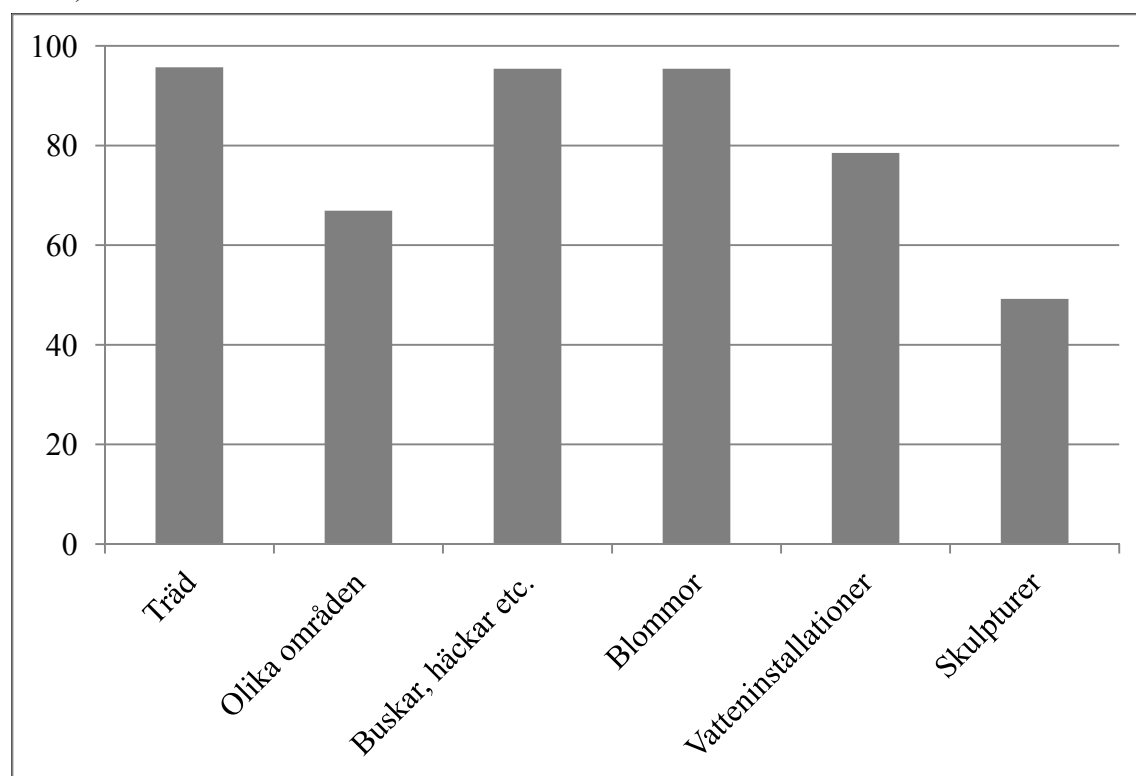
med ökande folkmängd på den svarandes bostadsort.⁷² Men återigen är de som svarat ”har ingen betydelse” besvärliga. Vi ser också att husdjur och meditationsövningar ses som olämpliga av få i någon av de fyra folkmängdskategorierna.

⁷² Det är enbart för jogging eller löpträning och för meditationsövningar som statistisk säkerställd skillnad mellan orternas folkmängd föreligger. Jogging: $\chi^2 = 41,418$; $df = 6$; $p = 0,00$. För meditationsövningar: $\chi^2 = 18,009$; $df = 6$; $p = 0,006$.

Träd och växter men inte skulpturer

Ett sista sjok av frågor kring begravningsplatser inleddes på följande sätt: ”En begravningsplats kan se ut på olika sätt. Ange hur följande påverkar Din upplevelse av begravningsplatsen”. De svarande ombads ange om de påverkades ”Mycket positivt”, ”Ganska positivt”, ”Har ingen betydelse” samt ”Negativt” till ”Att där finns träd”, ”Att begravningsplatsen är indelad i olika områden”, ”Att där finns buskar, häckar och andra växter”, ”Att där finns blommor”, ”Att där finns vatteninstallationer som fontäner, bäckar och dammar” samt ”Att där finns konstnärliga utsmyckningar som t.ex. skulpturer”. Dessa aspekter på hur en begravningsplats kan se ut speglar väl egentligen hur de flesta kyrkogårdar och begravningsplatser ser ut idag. Därför är det inte speciellt förvånande att, som visas i diagram 7, de allra flesta menar att de upplever det *positivt* att där finns träd, indelningar i olika områden, att där finns buskar och häckar, att där finns blommor, att där finns vatteninstallationer av olika slag och att där finns konstverk. Dock är det inför det sistnämnda, som ger störst andel, 58 personer av 1579, negativa upplevelser. Men det är också för denna aspekt som nästan hälften, 47 %, har svarat att existensen av eventuell konstnärlig utsmyckning inte har någon betydelse för hur de upplever begravningsplatsen. Kanske är det så att detta betyder dels att konstverk egentligen inte hör dit, dels att man besöker en begravningsplats av andra skäl än att njuta av eventuella konstverk.

Diagram 7. Positiva upplevelser av olika aspekter av begravningsplatsens utformning. (n = 1579).

Detta resultat kan ju tolkas som att de tillfrågade inte förväntar sig något annat på en begravningsplats än det som redan finns där. Men de tillfrågade hade också möjlighet att själva skriva in önskemål, vilket 26 personer gjorde, och deras synpunkter presenteras nedan.

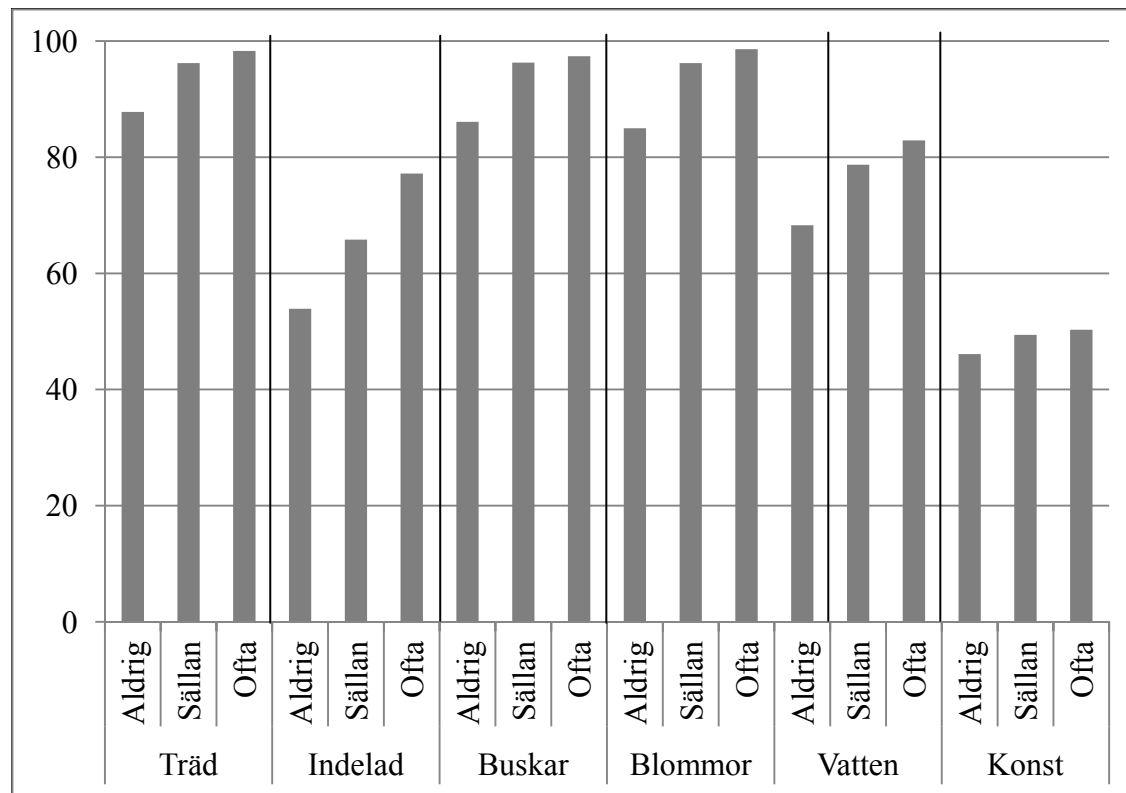
- Att gravplatserna inte är smyckad med plastblommor.
- Att det finns naturområden som sköts med tanke på den växtlighet som kan finnas där.
- Att det finns trädgårdsredskap, vaser, soptunnor och vatten på flera platser på kyrkogården.
- Att det snöplogas på gångvägarna.
- Att det är en lugn plats där man kan sitta och minnas/meditera mm.
- Att om möjligt slippa höra för mycket bilbrus och liknande, d.v.s. så lite störande ljud som möjligt.
- Att var och en kan utforma gravsten som det passar dem angående t.ex. sten eller annat som placeras där. Det är viktigt att man kan känna en närhet och att gravstenen är utformad som passar den människa som ligger där.
- Av jord är jag kommen till jord ska jag åter bli. Låt mig vila bland träd, buskar och blommor i Guds fria natur. Ingen ska veta var jag finns, eftersom jag blir en del av naturen. Låt människor göra vad de vill där jag är utströdd.
- Beror på vad det är för typ av konstnärlig utsmyckning.
- Bra när det är naturområde. Bra när det är lättillgängligt, bra när platsen är välbesökt, bra om kansliet har lördagsöppet åtminstone några gånger per år, bra med förslagslåda, bra med STORA friheter angående utformning av gravplats, låga kostnader.
- Bänkar att få vila på.
- Det får inte vara mörkt och dystert som det är på sina ställen på Skogskyrkogården. Det skall vara ljust och öppet, gärna mycket björkar och andra träd som står för det ljusa.
- En öppen plats där man kan känna sig trygg är viktigt!
- Föregående fråga. Man kan inte ha aktiviteter på en kyrkogård, för det kan finnas svårt sörjande där som vill vara i fred och sörja i fred, då vill man ha så lite folk omkring sig som möjligt. En del vill kanske ha människor runt omkring.
- Gärna gamla gravstenar kvar, om än bara som en utsmyckning på särskild plats.
- Jag skulle vilja se fler riktiga kryptor och så skulle det vara mysigt med en gammal övergiven kyrkogård också.
- Kyrkogården har skyltar som visar inom vilka årtal de avlidna är.
- Lugnt och naturskönt läge eller inhägnat så trafikljud etc. inte tränger in.
- Nära hav, älv eller sjö.
- Nära havet eller där man upplever naturens närhet.
- Rumsindelning.
- Rymd, luft, sol.
- Tillåtna husdjur (särskilt hundar) påverkar negativt.
- Träd och fåglar.
- Träden får inte bli så stora eller ha ett rotsystem som omöjliggör plantering på gravstenen.
- Viktigast är att där är välskött. Vissna blommor och liknande är jobbigt att se på minneslunder speciellt i början av sorgarbetet.

Önskemålen är ju varierande, allt från praktiska ting som att där ska finnas trädgårdsredskap, att gångar plogas på vintern, att där finns bänkar att sitta på till att gravplatserna ska vara placerade vid hav eller sjö, inte störas av trafikbrus och att det ska råda stor frihet vid utformning av graven.

Hur ofta man besöker

Hur man upplever en begravningsplats kan naturligtvis påverkas av hur ofta man besöker en sådan. Av diagram 8 framgår det att genomgående har de som säger att de aldrig besöker en begravningsplats lägst andelar som anser att träd, indelning i olika områden, buskar och andra växter, blommor, vatteninstallationer och konstverk har betydelse för deras upplevelse av begravningsplatsen. Det sistnämnda är också något som ungefär hälften av sällan- och oftavesökarna uppskattar. I de tre besöksgrupperna är det väldigt få som menar att de fem aspekterna påverkar deras upplevelser av begravningsplatser negativt, vilket gör det lite besvärligt att undersöka om det finns några statistiskt säkerställda skillnader mellan besöksgrupperna. Huvudintrycket är dock att oberoende om man besöker en begravningsplats ofta, sällan eller aldrig gör träd, indelning i områden, buskar, blommor vatteninstallationer och konstnärlig utsmyckning att man har positiva upplevelser av besöket.

Diagram 8. Positiva upplevelser av olika aspekter av begravningsplatsens utformning hos dem som aldrig (n = 180), sällan (n = 1053) och ofta (n = 346) besöker en begravningsplats.

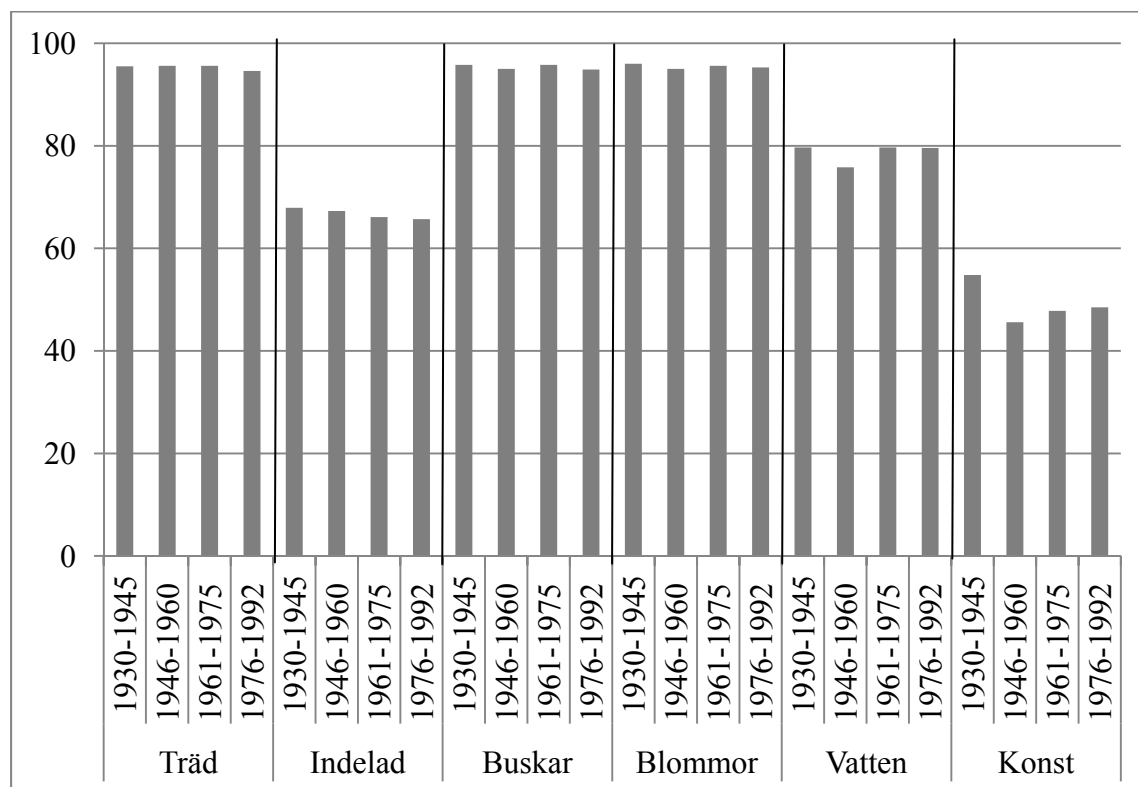
Kön

Ytterligare analyser av materialet visar att det enbart är när det gäller ”Att där finns vatteninstallationer som fontäner, bäckar och dammar” som man kan finna en statistiskt säkerställd skillnad mellan män och kvinnor. Bland kvinnorna är det 82 % som säger att detta är positivt och 18 % menar att det inte har någon betydelse. Bland männen är motsvarande siffror 75 % och 24 %.⁷³ Men det kan tilläggas att männen också för de övriga aspekterna i något högre grad, ca tre till fem procentenheter, än kvinnorna väljer att svara ”Har ingen betydelse”.

Generation

Bilden av hur de tre besökskategorierna påverkas av vad som finns på begravningsplatsen upprepas enligt diagram 9 när det gäller de fyra generationernas upplevelser. I stort sett upplever man i alla generationerna träd, buskar och häckar samt blommor positivt. Att begravningsplatsen är indelad i olika områden, att där finns vatteninstallationer av olika slag samt konstverk är inte heller något som ger negativa upplevelser, men dessa aspekter, och främst då konstverk, anser många inte ha någon betydelse för deras upplevelse av besöken. Även här är samstämmigheten generationerna emellan alltför stor för att några statistiskt säkerställda skillnader mellan dem skall kunna iakttas

Diagram 9. Positiva upplevelser av olika aspekter av begravningsplatsens utformning hos de fyra generationerna.

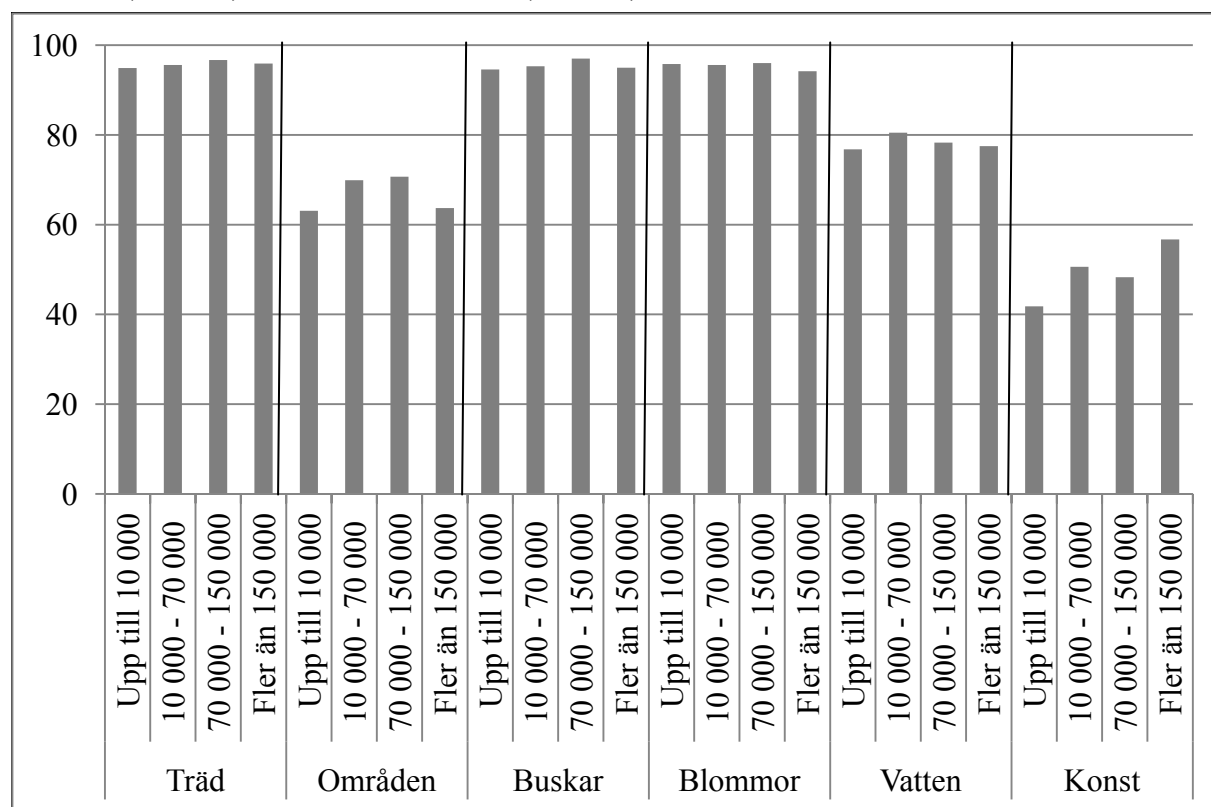

⁷³ $\chi^2 = 9,779$; $df = 2$; $p = 0,008$.

Folkmängden där man bor

Generellt visar diagram 10 att storleken på den ort där man bor inte har någon betydelse för hur man upplever begravningsplatsens fysiska utformning. Men när det gäller konstnärlig utsmyckning upplevs denna som minst positiv bland dem som bor på orter med upp till 10 000 invånare.⁷⁴ Men i alla storleksklasserna bidrar träd, att begravningsplatsen är indelad i områden, att där finns buskar, häckar, blommor och vatteninstallationer till en positiv upplevelse av begravningsplatsen. Däremot är återigen gruppen som svarar att dessa ting inte har någon betydelse starkast representerad när det gäller konstnärlig utsmyckning, vilken bidrar minst till positiva upplevelser bland dem som bor i orter med upp till 10 000 och högst bland dem som bor i våra storstäder, d.v.s. med en folkmängd på över 150 000.

Diagram 10. Positiva upplevelser av olika aspekter av begravningsplatsens utformning hos dem som bor i orter upp till 10 000 invånare (n = 409), 10 000 – 70 000 (n = 528), 70 000 – 150 000 (n = 300) samt fler än 150 000 (n = 342).

⁷⁴ Konstnärlig utsmyckning är den enda som ger en statistisk säkerställd skillnad mellan bostadsorterna, $\chi^2 = 22,548$; $df = 6$; $p = 0,001$.

Avtal om gravskötsel

Många gravar sköts av kyrkogårdsförvaltningarna. Tiden för dessa skötselavtal kan variera och därför ville vi med följande fråga få en uppfattning om vilken tidsrymd de tillfrågade ansåg vara lämplig. ”Kyrkogårdsförvaltningar brukar erbjuda sig att sköta graven mot ersättning. Hur lång tid borde ett avtal om gravskötsel omfatta åt gången?” Svartalternativen var 1 år, 5 år, 10 år, 25 år och ”Har ingen uppfattning”.

Hur ofta man besöker

Tabell 31. Vilken tidsrymd de som aldrig, sällan eller ofta besöker en begravningsplats anser att ett gravskötselavtal skall ha. Procent.

Längd på gravskötselavtal	Besök vid grav		
	Aldrig (n = 180)	Sällan (n = 1053)	Ofta (n = 345)
1 år	5	6	7
5 år	18	28	34
10 år	16	24	22
25 år	13	17	24
Ingen uppfattning	48	25	13
Summa	100	100	100

Man kan ju tänka sig att tidslängden på ett gravskötselavtal i någon mening speglar de efterlevandes vilja att bevara ett manifest minne av den avlidna, ett minne som sköts prydligt även om man själv av olika skäl inte kan sköta graven på ett tillfredställande sätt. Därför är det inte oväntat att det är bland dem som aldrig besöker en begravningsplats som störst andel, nästan hälften, uppger att de inte har någon uppfattning om hur länge gravskötsel skall avtalas, vilket framgår av tabell 31. Denna tabell visar också att det inte finns någon skillnad mellan besöksgrupperna om tiden för avtalet är ett år. När det kommer till fem och 25 år visar det sig att andelar som önskar detta stiger med ökande besöksfrekvens.⁷⁵ Bland alla är dock fem år som flest, 28 %, anser är lagom, en siffra som inte nämnvärt ändras (29 %) om de som säger sig aldrig besöka en begravningsplats exkluderas.

⁷⁵ Dessa skillnader mellan de olika besöksgrupperna är ger en statistiskt säkerställd skillnad mellan. $\chi^2 = 79,885$; $df = 8$; $p = 0,000$

Kön

Ca en fjärdedel bland både kvinnor och män säger sig inte ha någon åsikt om detta (tabell 32). Det är inte heller någon större skillnad mellan könen när det gäller ett år och 25 år. Var femte man och var sjätte kvinna menar att 25 år är lagom lång tid. Det är vidare fler kvinnor, ungefär var tredje, än män, var fjärde, som anser att 5 år är lagom lång tid för gravskötselavtal. Om gravskötselavtalet skulle vara på 10 år är skillnaden mellan män och kvinnor den omvända. Här väljer var fjärde man denna tidslängd. Motsvarande andel bland kvinnorna är var femte.⁷⁶

Tabell 32. Kvinnors och mäns syn på gravskötselavtals längd. Procent

Längd på gravskötselavtal	Kvinnor (n = 800)	Män (n = 778)
1 år	8	5
5 år	31	25
10 år	20	25
25 år	17	19
Har ingen uppfattning	24	26
Summa	100	100

Generation

Störst andel som inte har någon uppfattning om tidslängden på gravvårdsavtalen finner vi av kanske naturliga skäl i den yngsta generationen. Här är det enligt tabell 31 en tredjedel som svarar att det inte har någon uppfattning om detta. Motsvarande siffra i den äldsta generationen är ”bara” 17 %.

Tabell 33. Synen på gravskötselavtals längd i de fyra generationerna. Procent

Längd på gravskötselavtal	Generation			
	1930-1945 (n = 420)	1946-1960 (n = 455)	1961-1975 (n = 305)	1976-1992 (n = 218)
1 år	6	7	6	6
5 år	31	27	28	32
10 år	24	24	26	18
25 år	22	22	16	10
Har ingen uppfattning	17	20	24	34
Summa	100	100	100	100

I alla fyra generationerna ställer man sig kallsinniga till ettårslånga gravvårdsavtal. Runt 30 % i alla generationerna anser att gravvårdsavtalen bör löpa på fem år. Men ungefär en fjärdedel av dem som tillhör de tre äldre generationerna väljer 10-åriga avtal liksom nästan var femte bland de yngsta.⁷⁷

⁷⁶ Dessa skillnader mellan män och kvinnor vid 5 respektive 10 år leder till en statistiskt säkerställd skillnad mellan könen. $\chi^2 = 17,110$; $df = 4$; $P = 0,002$

⁷⁷ Även här ger skillnaderna mellan de olika generationernas val av tidslängd på skötselavtal en statistiskt säkerställd skillnad: $\chi^2 = 40,445$; $df = 12$; $P = 0,000$.

Folkmängden där man bor

En analys av denna fråga utifrån antalet invånare på den plats där man bor, ger inga statistiska säkerställda skillnader mellan de olika orterna. Här är det återigen 5-årsavtalet som är populärast med 28 % bland alla, medan de 25-åriga väljs av som lägst 16 % av dem som bor i orter med 10 000 – 70 000 invånare och som högst 22 % av dem som bor i någon av de stora städerna. 10-åriga avtal väljs av drygt var femte person.

Begravning på lördagar och söndagar.

Den vanligaste dagen för en begravning inom Svenska kyrkan är en vardag. Det finns dock önskemål om att dessa kan äga rum även på lördagar och söndagar. Enkätens sista fråga, som vi ska återkomma till, löd så här: ”Om du har övriga synpunkter som har att göra med begravningsceremonier och begravningsplatser ber vid dig skriva ner dem här”. En av dem som svarat skrev följande:

Det vore ju ganska bra om det vore begravningar på lördagar. Det är ju många som jobbar och kanske har långt att åka. Det kan ju vara så att en del inte går på en begravning för att det blir för dyrt. Gäller givetvis inte närmast anhöriga, men kanske andra släktingar eller vänner.

I enkäten ställdes frågan ”På många platser äger begravningsceremonier enbart rum på vardagar. Tycker Du att begravningar ska kunna ske på lördagar och söndagar?” och det är denna som vi börjar analysera utifrån eventuella skillnader som kanske beror på hur ofta man besöker en begravningsplats.

Hur ofta man besöker

En rimlig anledning till att besöksfrekvensen påverkar synen på om man önskar att begravningar också kan ske på lördagar och söndagar skulle kunna vara att de som besöker ofta har mest erfarenheter av begravningar och därför önskar sig andra dagar än vardagar. Men som tabell 34 visar har besöksfrekvensen ingen betydelse för önskemål om begravningsdag. En övervägande majoritet i de tre grupperna vill att begravningar kan ske också på andra dagar än vardagar. Men det kan vara värt att notera att störst andel (14 %) som inte önskar detta finns bland dem som ofta besöker en kyrkogård eller begravningsplats.

Tabell 34. Önskemål bland de som aldrig, sällan eller ofta besöker en begravningsplats om lördags- och söndagsbegravningar. Procent.

Önskemål om begravning på lör- och söndag.	Besök vid grav		
	Aldrig (n = 180)	Sällan (n = 1053)	Ofta (n = 345)
Ja	75	77	74
Nej	6	8	14
Vet inte	19	15	12
Summa	100	100	100

Kön

Men finns det en skillnad här mellan män och kvinnor? Av tabell 35 framgår det att en överväldigande majoritet av både kvinnorna och av männen önskar att begravningar också kan få äga rum på lördagar och söndagar och inte bara på vardagar. Det är bara var tionde som svarar ”Nej” på denna fråga.

Tabell 35. Kvinnor och mäns önskemål om lördags- och söndagsbegravningar. Procent.

Tycker Du att begravningar ska kunna ske på lördagar och söndagar?	Kvinnor (n = 800)	Män (n = 778)
Ja	78	74
Nej	8	11
Vet inte	14	15
Summa	100	100

Generation

Utifrån resultaten ovan finns det ingen anledning att förvänta sig någon skillnad generationerna emellan när det gäller önskemålen att begravningar kan ske på andra dagar än vardagar. Tabell 34 visar tydligt att i alla generationerna önskar majoriteten att begravningar också kan ske på andra dagar än vardagar. Att andelen som önskar detta är lägst i den äldsta generationen, kan bero på att många bland dessa är pensionärer den dag de besvarade enkäten. Som pensionär är man ju för egen del inte bunden av arbetstider. Att andelarna är högre i de tre yngre generationerna, kan kanske besvaras av en person som besvarade den sista frågan: ”Om du har övriga synpunkter som har att göra med begravningsceremonier och begravningsplatser ber vid dig skriva ner dem här” med följande: ”Fördärva inte den stackars ledighet de levande har. Låt dem leva fritt den dagen. Att en anhörig har dött är för många tungt. Så ta en vanlig arbetsdag och låt det gå fort.”⁷⁸

Tabell 36. De fyra generationerna om lördags- och söndagsbegravningar. Procent.

Tycker Du att begravningar ska kunna ske på lördagar och söndagar?	Generation			
	1930-1945 (n = 449)	1946-1960 (n = 495)	1961-1975 (n = 360)	1976-1992 (n = 274)
Ja	70	78	81	76
Nej	13	9	8	6
Vet inte	17	13	11	18
Summa	100	100	100	100

Folkmängden där man bor

Analyserna ovan ger inget stöd för tanken att ortens storlek skulle ha någon betydelse för om man vill ha begravningar också på lör- och söndagar. En analys av materialet visar att återigen är det ca tre fjärdedelar som önskar andra begravningsdagar än vardagar och störst är andelen (81 %) bland dem som kommer från de stora städerna (n = 342).

⁷⁸ Personen är född 1942.

De som inte har deltagit i en begravning

Även om man själv inte deltagit i en begravning, vilket 21 stycken av dem som svarat säger sig inte ha gjort, kan man ha idéer om hur ens egen begravning ska ordnas. Men innan vi redovisar deras val, kan det vara värt att visa på att 18 av dem tillhör den yngsta generationen, 15 är kvinnor, sex kommer från annat land än Sverige, 12 uppger att de inte tillhör något trossamfund, en bor i en ort med färre än 10 000 invånare, tio bor i orter mellan 10 000 och 70 000, tre lever i städer med mellan 70 000 och 150 000 och resten, sju stycken, anger att de bor i städer med mer än 150 000 invånare. Det torde vara av stort intresse att jämföra dessa 21 personer med dem som säger sig antingen ganska nyligen eller för några år sedan ha deltagit i begravningar. Men då det enbart är 21 personer som inte deltagit i någon begravning, är jämförelser med de övriga ganska meningslösa, vilket leder till att de 21 personerna helt enkelt får stå för sig själva och de kommer inte heller att delas upp i kön, generation etc.

Vilken ceremoni vill Du ha på din egen begravning?

Fem vet inte hur de vill ha det och lika många vill ha en borgerlig begravning. Två vill inte ha någon ceremoni alls medan nio vill ha en begravning enligt sitt samfunds eller sin religions ritual. Nio vill själva planera sin begravning, medan resten överlåter åt anhöriga att bestämma. Tolv besvarade inte frågan som löd ”Har Du planerat din begravning på något av följande sätt?”. Av de övriga uppger sex att de inte har planerat den, en har ”planerat, men varken skrivit eller berättat” och två har ”berättat för nära anhörig eller nära vän”.

Inflytande över begravningsceremonin

Trots att man inte deltagit i en begravning och inte planerat sin egen, kan man ju ha synpunkter på vad man själv eller en anhörig ska kunna få påverka i en begravningsceremoni. Alla 21 anser att man ska kunna påverka valet av den musik som ska spelas. 20 menar att man ska kunna få välja musik från CD-skivor och vad som ska få finnas på eller vid kistan. 19 anser att man ska ha ett ord med i laget när det gäller vem som ska leda begravningsceremonin och 18 menar att det är rimligt att anhöriga och den avlidna ska kunna påverka vad som sägs om den avlidna vid begravningen.

Det händer ibland att man på begravningar visar en video som handlar om den döda eller spelar in begravningen på video. Bland dem som aldrig deltagit i en begravning är det 17 personer som menar att den avlidna och anhöriga ska kunna påverka att man spelar upp en video om den avlidnas liv, medan 16 av dessa 17 anser att det är rimligt att man har inflytande om man vill att begravningen ska spelas in på video.

Plats för begravningen

Liksom att man kan ha åsikter om själva begravningsceremonin, kan man ha uppfattningar om var en begravning bör äga rum. Därför ställde vi de frågor med svarsalternativ som visas i tabell 37, som åskådliggör vad de 21 personer som inte deltagit i någon begravning anser om val av plats för begravning.

Tabell 37. Var de som inte deltagit i en begravning anser att en begravning kan äga rum

En begravning kan äga rum:	Ja, absolut	Ja, med tvekan	Nej, med tvekan	Nej, absolut	Vet inte
a/ i en församlingskyrka	16	0	0	1	4
b/ i kapell på kyrkogården/begravningsplatsen	17	0	0	1	3
c/ utomhus på kyrkogården/begravningsplatsen	15	1	0	1	4
d/ utomhus i en trädgård	8	5	3	3	2
e/ utomhus vid en naturskön plats	8	7	2	2	2
f/ i en lokal eller plats som inte har med någon religion att göra, t.ex. rådhus eller Folkets hus	10	2	0	6	3
g/ i den avlidnas eller anhörigas hem	8	3	2	6	2

Att majoriteten anser att en begravning kan äga rum i en församlingskyrka, i ett kapell på eller utomhus på kyrkogården/begravningsplatsen får väl anses som ganska normalt, eftersom det är där de flesta begravningar sker. Men det är också intressant att visa på att många av dem inte är främmande för, även om en del av dem känner en viss tveksamhet, att begravningar kan äga rum på andra ställen som i en trädgård, vid en vacker plats i naturen, i en helt sekulär lokal samt i den avlidnas hem. Förutom dessa alternativ hade de tillfrågade möjlighet att ange annan plats, vilket ingen gjorde.

Vi ställde också en fråga som löd ”Tycker Du att man ska ha möjlighet att se den avlidna i kistan före begravningen, det som ofta kallas för visning?” På denna fråga svarade åtta ”Vet inte” och lika många menade att denna möjlighet ska ges om det rör sig om en nära anhörig som har avlidit. Endast en var negativ till detta, medan fyra svarade att man alltid ska få se den avlidna.

Gravplatsen

Ingen av dem som inte deltagit i en begravning har varit engagerad i att ordna en begravning för en nära släkting eller vän, vilket inte betyder att de skulle sakna synpunkter på vad som ska hända med deras egen kropp efter döden. Därför väljer nio kremeringsalternativet, åtta vill bli jordbegravda och fyra vet inte hur de vill ha det. Av de nio som valt kremeration, vill fem att deras aska ”sprids i havet

eller i naturen”, två vet inte hur de vill ha det, en menar att andra får bestämma det och två väljer en ”gravplats för två personer (min livskamrat och jag)”.

Dessa 21 personer har också besvarat frågor om var de vill bli begravda. I tabell 38 är svarsalternativen ”mycket viktig” och ”ganska viktig” sammanlagda och det visar sig att slakten är både oviktig och viktig. Detta framgår dels av att 15 av dem inte vill att deras efterlevande ska ”behöva sköta en gravplats”, dels att tio anger att deras val av gravplats beror antingen på att de har sina rötter där (sex stycken), eller på att deras släktingar är begravda på den plats de själva vill vila på.

Tabell 38. Var de som inte deltagit i en begravning vill bli begravda.

platsen ska vara vacker	17
jag vill inte att mina efterlevande ska behöva sköta en gravplats	15
graven ska vara lätt att sköta	15
gravplatsen ska vara lättillgänglig	13
nära för mina anhöriga	13
att jag har mitt ursprung/mina rötter på orten	6
jag har släktingar som är begravda där	4
andra med samma tro/religion som jag ligger där	3

Besök på kyrkogård eller begravningsplats

Även de som inte deltagit i en begravning kan ju ha anhöriga och vänner som har dött. Bland dessa 21 personer har över hälften (12 stycken) aldrig besökt en kyrkogård eller begravningsplats och sju stycken gör det någon gång om året. Av de övriga två är det en som gör det minst en gång i veckan och den andra säger sig göra det minst en gång i månaden.

Synpunkter från dem som besvarat enkäten

Den sista frågan i enkäten löd: ”Om du har övriga synpunkter som har att göra med begravningsceremonier och begravningsplatser ber vid dig skriva ner dem här.” Inte alltför många skrev något här. Här väljer vi att enbart återge dessa kommentarer uppställda utifrån de olika generationerna, eftersom vi misstänker att de yngre är mer förändringsbenägna än de äldre. Alla svaren presenteras efter sammanfattningen, men först redovisar vi dem utifrån de kategorier, med exempel, vi tyckt oss hitta. Efter exemplet visas vilken generation synpunkten kommer ifrån genom förkortningarna G 1 (1930-1945), G 2 (1946-1960), G 3(1961-1975) och G 4 (1976-1992). Flest synpunkter, 48 stycken, kom från den äldsta generationen. Nästa generation, de som är födda mellan 1946 och 1960 levererade 37 synpunkter. Från den nästa yngsta kom 24 och från den yngsta 16.

Personifiering

Med begreppet personifiering menar vi önskemål som handlar om att begravningen ska vara utformad så att den avlidnas personlighet framhävs. Under detta begrepp samlar vi också dem som vill att den avlidnas namn ska framträda även om askan är gravsatt någon annanstans:

Att kunna ha en namnplåt i en minneslund även om askan ströts ut på annan plats. (G 1)

Det är viktigt att begravningen är personlig, så att man känner igen den dödes tankar och sätt att vara i ceremonin. Research om den avlidne är ett måste. Officianten måste tolka den dödes liv. (G 1)

Det är viktigt att det känns personligt vid ceremonin. (G 2)

Vid mina föräldrars begravningar har prästen talat som om han faktiskt kände den avlidna efter att ha talat länge med mig och mina syskon och det var väldigt tröstande och familjärt. (G 2)

Personliga begravningar med plats för anhöriga, vänner och släkt att minnas, gråta och skratta är att föredra. (G 3)

Möjligheten till en personlig begravningsceremoni är också positivt. (G 3)

Kistor borde kunna designas mer personligt! Precis som när man designar sin egen skateboard, eller surfbräda. Dödsroligt! (G 4)

Man bör kunna komponera sin egen gravsättning likväl som begravningsceremoni. Inte bara av jord är du kommen stuket. Om någon nu skulle vara cynisk så skulle de ha rätt att spela ”Highway to hell” under gravsättningen som exempel. (G 4)

Man kan vilja ha en riktig begravningsceremoni utan att vara djupt troende, och jag skulle kunna tänka mig att det hade varit bra om man kunde välja att ha en begravning där man inte fokuserar så mycket på Gud och att man kommer till Herren när man dör.

Vi fick välja att ha det väldigt avslappnat på barnens dop och det uppskattades av många. (G 4)

Ljusa kläder och ljusare begravningar

Flera reagerar mot mörk klädsel, medan andra vill att begravningar ska göras lättare och ljusare.

Att man ska bära ljusa kläder inte svart det är dystert ändå. (G 1)

Bör göras lite lättsammare, ej mörk klädsel, lite mjuk musik inledningsvis och inga psalmer, d.v.s. visst är det kanske tråkigt när någon dör men en begravning bör kunna vara lite lättsam ändå. (G 1)

Göra det lite mer modernt med dagens musik, lite mer lättsamt. (G 2)

Tror man på en god Gud och vet att man är frälst borde en begravning vara en fest, utan en massa svart. Ändra på traditionen runt gästernas klädsel och ceremoni. (G 2)

Synpunkter på prästen

Åsikter om den präst som genomför begravningen varierar, och ibland kommer både positiva synpunkter och negativ kritik fram både direkt och indirekt.

Att personalen på begravningsplatser bemöter besökande positivt (etiken). Begravningspersonalen har visat sig vara mer betydande för besökarna än prästen! (G 1)

Att prästen skall vara lyhörd för anhörigas önskemål. (G 1)

Att de anhöriga även i fortsättningen får tala med prästen som sen ska förrätta begravningen. I min församling har jag fått god hjälp och stöd även av kyrkans diakon. (G 2)

Den förrättande prästen skall vara propert klädd under prästskruden. Jeans absolut störande. (G 1)

Varit med om 2 begravningar under de senaste 12 månaderna. I ena fallet var prästen tydligt oengagerad och rutinmässig trots att det gällde en person som ej fyllt 5 (alltså extra sorgligt med yngre barn osv.) vilket förstörde akten. Tack vare alla dem som slöt upp och gjorde efterföljande möte med sång av 13 årig dotter m.fl. blev det ändå ett fint minne. Vet ej vad man kan göra åt oengagerade präster. (G 1)

Har varit på flera begravningar (med präst) med fruktansvärt opersonliga tal och blaj om gud hit och gud dit, men inget om personen ifråga. Rent bedrövligt och motbjudande, man blir så ledsen efteråt (G 3)

Större frihet, mer inflytande över begravningsceremonin, ökad flexibilitet.

Flera uttrycker önskemål om att få vara med och bestämma över hur begravningen skall utformas, men också ökad frihet vad gäller till exempel att få sprida den avlidnas aska där man själv vill.

Att slippa ansöka hos Länsstyrelsen för att få strös i naturen. Att allas önskemål ska gälla och inte ifrågasättas som görs idag. (G 1)

Jag vill kunna sprida min aska på tomten i min sommarstuga, hoppas det är Ok när jag dör. (G 2)

Alla borde ha rätt att ha den begravning som man själv önskar. För min del är kremering det alternativ som är bäst och det borde vara möjligt att få spridas var som helst. Med undantag av allmänna platser och badstränder. (G 2)

Att den ska kunna göras kort och inte högkyrklig. (G 2)

Det vore ju ganska bra om det vore begravningar på lördagar. Det är ju många som jobbar och kanske har långt att åka. Det kan ju vara så att en del inte går på en begravning för att det blir för dyrt. Gäller givetvis inte närmast anhöriga, men kanske andra släktingar eller vänner. (G 1)

Det är av stor vikt för mig att få träffa den som ska förrätta begravningen i förväg och att det inte ska vara prestigefyllt om jag vill byta ut personen efter mötet. (G 1)

Valfrihet angående musik och texter lika viktigt. Man bör icke tala om att vi mötas i himmelen osv inför en icke troende. Respekt för den avlidne och det han stod för! (G 1)

Kyrkor bör vara öppna för olika människors alternativ och aldrig ifrågasätta en människas egen önskan. (G 1)

Låt de anhöriga och inte prästen bestämma begravningsceremonin. (G 1)

Oavsett trossamfund eller ej omgärdas slutet av livet av hokus pokus från samfunden och regler från samhället. Den döda blir inte fri från detta trots att han är stendöd. Låt det vara fritt fram för den dödes önskingar och/eller de efterlevandes så länge det inte utgör en risk/olägenhet för andra. (G 1)

OM/NÄR det blir aktuellt med frystorkning efter döden, eller något lika miljövänligt förfarande, skulle jag föredra detta framför jordbegravning. (G 1)

Det finns faktiskt ytterligare ett sätt att ta hand om kroppen, förutom kremering och jordbegravning, nämligen dopning i flytande kväve. Detta alternativ borde ha varit med också, ity att det är det för miljön mest skonsamma sättet att ta hand om döda kroppar. Så vill jag att min kropp ska behandlas efter min död! (G 2)

Stora friheter vid utformning av gravplats, stora friheter vid utformning av ceremonier, tillmötesgå den avlidnes önskan. (G 2)

Man kunde ha ställen på en kyrkogård som är inrättade för människor som vill sörja sina närmaste som är begravda någon annan stans, eller försvunna, t ex efter en naturkatastrof. (G 2)

Om den avlidne så önskar ska begravningen kunna sändas i lokal tv - kanal. Begravningar och beskrivningar om döden behöver synas mer i massmedia. Kyrkoklockorna behöver höras oftare. (G 2)

Picknick och att fika är okey. Om det sker med respekt för de döda. (G 2)

Anhöriga borde få delta mer ofta vid själva gravsättningen av den döde. D.v.s. låt den dödes släktingar bära ut och fira ned kistan i graven. (G 3)

De senaste åren har begravningsceremonin ändrats. Många vill ha musik med rytm, ljusa kläder för att ta farväl av den avlidna på ett annat sätt än sorgligt. Jag tycker också att

det ska vara så. Jag ser begravningsplatser som de ser ut i USA. Att man kan ha picknick, att jogga mm. Det ska kännas som de döda kan fortfarande vara med. (G 3)

De skall definitivt bli mer lättsamma, folk skall få göra som de vill. (G 3)

Jag anser att den avlidna och anhöriga ska ha inflytande över hur en begravning ska gå till och hur gravvården ska skötas. Eftersom ett dödsfall (oavsett orsak) ofta kan vara känslig för anhöriga bör det finnas tydlig information om vilka rättigheter man har och hur gravvården kommer att skötas om inte de anhöriga gör det själva. Samtidigt är det viktigt att den avlidna, innan döden, har möjlighet att styra. (G 3)

Jag tycker kyrkogårdar i allmänhet är för lika skulle vilja se mer variation. (G 3)

Måste bli lite gladare, det är så dystert när man kommer in i kyrkan eller kapell etc. (G 3)

Viktigt att man möter upp den avlidnes önskan om den finns i val av musik och upplägg så långt som möjligt. I mitt fall vad det gällde min pappas begravning så kändes enormt fint och turligt nog en präst som sjöng och spelade gitarr till 2 av Dan Anderssons texter. Eftersom min pappa älskade naturen och vilda blommor/växter så var kistan dekorerad med grå-gröna toner + 3 stora röda rosor, precis som Kolmårdsnaturen där pappa föddes, levde och fick dö. (G 3)

Det borde finnas gravplatser som inte är kopplade till någon religion! Och det borde finnas lika vackra lokaler för dem som väljer att inte ha en religiös begravning. Överlag borde det finnas mycket fler och bättre alternativ för dem som inte önskar en religiös begravning. En överväldigande majoritet i detta land är inte religiösa och detta borde givetvis avspeglats på de begravningsalternativ som finns. (G 4)

Jag är helt för 100 % valfrihet, att varje människa ska få bestämma själv. I övrigt har jag inte så starka åsikter. (G 4)

Man bör kunna komponera sin egen gravsättning likväl som begravningsceremoni. Inte bara av jord är du kommen stuket. Om någon nu skulle vara cynisk så skulle de ha rätt att spela "Highway to hell" under gravsättningen som exempel. (G 4)

Man kan vilja ha en riktig begravningsceremoni utan att vara djupt troende, och jag skulle kunna tänka mig att det hade varit bra om man kunde välja att ha en begravning där man inte fokuserar så mycket på Gud och att man kommer till Herren när man dör. Vi fick välja att ha det väldigt avslappnat på barnens dop och det uppskattades av många. (G 4)

Mindre flexibilitet, mer enhetligt.

En del är dock nöjda med hur det är idag, och önskar inga förändringar.

Att vara tydlig med all information som gäller. Att graven inte får öppnas för att flytta den döde t.ex. Det händer ju då och då att folk flyttar och vill flytta även sin döda. Att upplysa om alternativ och vara tydlig så folk verkligen vet vad som gäller. Det förekommer att folk vill lägga saker, sätta ljus och blommor på gravar där det inte är tillåtet. De ska veta det innan och ta ställning till alternativ. (G 1)

Att kyrkogårdsförvaltningen håller hårt på att gravplatserna sköts av anhöriga enligt (svensk) tradition och sed. (G 2)

Att verka för att allmänheten respekterar platsen så att man t ex inte genar över med cykel. (G 2)

Jag tycker det är synd att man tar bort gravar med grus och istället gör gravar med gräsmatta. Jag tycker att grusgravar är en del av vårt kulturarv. Det är vackert med gravar med grus och kant av sten samt en vacker namnsten. (G 2)

Att enhetlighet bör råda inom minneslundar! Det gör det inte idag. T e x i Mariestads fina Skogskyrkogårdsminneslund får man ta en egen plats och lägga lyktor och egna vasar med blommor men inte här i Kristinehamn. Konstiga regler och avtal. (G 3)

Ser helst att vårt nuvarande begravningssystem inte förändras allt för mycket. (G 3)

För mig handlar begravningen mest om att de sörjande skall få ett bra avslut för att kunna bearbeta sin sorg. Alltså ingenting som den avlidne skall ha regisserat in i minsta detalj. (G 4)

Nej. Jag är bara orolig att blir det för många alternativ vid begravning så kommer det att göra det svårare för anhöriga där den döde inte själv bestämt. Jag tror att de flesta bara vill gå vidare utan att behöva ta onödiga beslut. Alternativ kan även göra att begravningar blir onödigt stora spektakel. (G 4)

Bättre service

Vissa efterlyser bättre service, både från begravningsentreprenörer och från kyrkogårdspersonalens sida.

Begravningsentreprenörer borde vara mera tillgängliga. (G 1)

Kyrkogårdsförvaltningen är otillgänglig och svår att komma i kontakt med. En viss oprofessionalism. (G 2)

Förtroendeingivande personal att de inte missköter begravning som visades på tv med krossade kistor eller att de tar ädelmetaller. (G 2)

Lättare få kontakt med den musik man vill ha solist eller musiker. (G 3)

Ekonomi

Att begravningar kan vara kostsamma är ett argument som också kommer fram i denna undersökning. Några av förslagen till att göra det billigare är ganska radikala.

Jag anser att begravning ska ingå i vårt försäkringssystem. Vi föds gratis och utbildas gratis och får sjukvård gratis - men när vi dör kostar det pengar. En skam för vårt land. (G 1)

Jag tycker att det är dyrt med gravskötsel. (G 1)

Att kistorna görs billigare eller kan hyras. (G 2)

Billiga (G 3)

Tycker bara att det numera verkar vara väldigt viktigt när du sitter på andra sidan bordet hos begravningsentreprenör att du beställer en dyr kista så att det ser bra ut. Jag med flera önskar billig kista typ byggplatta och sedan ett vackert täcke som alla kan låna från

kyrkan. (lika för alla). Det har blivit för mycket pengar i detta. Sen kan var och en bestämma hur de vill ha det. Begrav i kapell för senare jordsättning eller jordsättning direkt. (G 2)

Så billigt som möjligt är bra för de efterlevande. Personligen bryr jag mig inte om jag skulle bli kremerad insvept i en gammal matta och min aska lagd i en skokartong och begravd under ett vägbygge. Död som död. En begravningsceremoni är bara något för de närvarande. Om de vill dumpa mig i ett dike, är det OK för mig. Jag bryr mig inte, jag är ju död då. (G 4)

Prydlighet

Med prydlighet avser vi önskemålen om att begravningsplatser och kyrkogårdar är välskötta.

Bevara kyrkogårdarna välskötta och med en lugn omgivning. (G 1)

Att kyrkogårdsförvaltningen håller hårt på att gravplatserna sköts av anhöriga enligt (svensk) tradition och sed. Idag ser en del gravar ut som tivoliplatser med girlanger, plastblommor, kulörta lyktor, guldfigurer, porträtt mm. Vill man ha detta får man göra en minnesplats hemma med tingeltangel. Något enstaka är ok om det är av det diskreta slaget. T.ex. ett litet gosedjur vid ett barns grav men inte högvis. (G 2)

Snabbare hantering om någon inte sköter sin gravplats, på vår kyrkogård ser det alltmer vanskött ut, kanske beroende på att man inte längre bor där man har sina anhöriga. Det kan gå flera år innan vanskött gravplats återlämnas. (G 2)

Sammanfattning

Syfte och representativitet

Syftet med föreliggande undersökning, som är beställd av Rådet för begravningsfrågor, formulerades enligt följande:

Vi vill med den här enkäten få reda på hur våra kyrkogårdar och olika tjänster i samband med begravning uppfattas. Det gör vi för att utveckla vår service till allmänheten och för att bättre kunna planera framtidens kyrkogårdar.

Under januari och februari 2011 skickades en webbaserad enkät ut till 5000 personer mellan 19 och 81 år, varav 32,5 % svarade. Dessa delades in i fyra generationer: de som är födda före och under Andra världskriget, d.v.s. de som är födda mellan 1930 och 1945, efterkrigsgenerationen som består av dem som är födda mellan 1946 och 1960, generation X som utgörs av dem som är födda mellan 1961 och 1975 samt generation Y som omfattar alla som är födda 1976 eller senare. Indelningen är av stor betydelse då resultatet av studien visar på stora skillnader mellan generationerna. Dessutom undersöktes deltagarna utifrån kön och befolkningsstorlek på boendeorten.

Trots den låga svarsfrekvensen menar vi att materialet i viss mån bör vara generaliserbart, speciellt när det gäller kön. Försiktigheten rör framför allt de låga svarsandelarna i den äldsta respektive den yngsta generationen samt när det gäller i vilken grad de svarande är representativa för befolkningens fördelning i orter av olika storlek.

Deltagande och engagemang i begravning

Erfarenheten av begravningar är mycket stor bland de svarande. Enbart en procent har inte deltagit i någon begravning. Den relativt höga andel som valde att inte besvara enkäten, kan tänkas bestå av personer som saknar erfarenheter av begravningar. Vad detta får för konsekvenser för svaren är inte helt enkelt att ange, men man bör ha det i minnet vid läsningen av resultatet. De två äldre generationerna har tidsmässigt nyare erfarenheter av begravningar än de två yngre.

Även när det gäller att vara engagerad i planeringen av begravning är andelen som varit aktiva hög. Två tredjedelar av de svarande säger att de varit med att arrangera en begravning. Här är dock skillnaderna stora mellan generationerna. I de två äldsta generationerna har fler än åtta av tio varit engagerade, i den så kallade generation X är det hälften, och i den yngsta generationen knappt tre av tio.

Att bestämma begravningsceremonin

Ungefär hälften av de svarande vill själva ha inflytande över sin begravningsceremoni. Få har dock verkligen planerat och låtit meddela sina önskemål, skrift-

ligt eller muntligt. Det är alltså relativt få, som om de hastigt skulle dö, verkligen skulle kunna få sina önskemål uppfyllda. Det är mycket vanligare att de äldre har planerat sin begravning än att de yngre har gjort det.

Resultaten av undersökningen visar att det inte alls är självklart att individen ska bestämma över sin egen begravning. Knappt hälften av de svarande vill själva bestämma *innehållet* i begravningsceremonin. Det som nästan alla vill kunna påverka är musiken i begravningen. Bland de svarande finns en klart övervägande positiv attityd till att CD-musik ska få spelas om man önskar detta, något som de yngre är betydligt mer positiva till än de äldre och kvinnor är mer positiva än män. När det gäller vad man vill ha på eller bredvid kistan anser nästan alla att det ska man få bestämma själv. De två yngre generationerna är i något högre grad än de två äldre positiva, liksom kvinnorna i jämförelse med männen.

En ordentlig majoritet anser att man kan ha en begravningsceremoni direkt på kyrkogården. Men man kan även vara på andra utomhusplatser: som till exempel vid en naturskön plats, i en trädgård eller i den avlidnas eller anhörigas hem. Genomgående för samtliga frågor är att det finns tydliga generationsskillnader. De yngre svarar mer positivt än de äldre.

Visning, begravning och gravsättning

När det gäller att se den avlidna vill en stor majoritet att detta ska vara möjligt. Men en knapp tredjedel tycker inte det är nödvändigt och äldre är i högre grad än yngre negativa till det. Kanske är det en följd av att döden under stora delar av 1900-talet ”gömdes undan” på sjukhus? Idag har dessa rutiner förändrats, och de anhöriga får vara nära den avlidna.

Av dem som hade förlorat en nära anhörig och varit aktiva vid planeringen av begravningen hade en dryg majoritet sett den avlidna, vanligtvis direkt i samband med dödsfallet. Att se den avlidna i kistan är relativt ovanligt. Detta tyder på att avskedet av den avlidna på ett visuellt och möjligen sensoriskt (t.ex. att man tar i den avlidnas kropp) sätt framför allt sker inom vårdsektorn. Resultatet visar också att en traditionell bisättning med präst är mycket ovanligt. Två tredjedelar hade ingen ceremoni alls vid visningen, en fjärdedel höll i den själva, och vid en mindre del medverkade begravningsentreprenör eller präst. Det var tydligt att ceremonier överlag var vanligare bland de äldre än bland de yngre. Då inga skillnader kunde skönjas mellan begravningar som ägt rum vid olika tidpunkter, tycks det här verkligen vara frågan om en generationsskillnad.

Den främsta erfarenheten av begravningar härrör sig till religiösa begravningsceremonier, en tiondel av borgerliga begravningar och ett par procent av att man inte hade någon begravningsceremoni, en fördelning som väl överensstämmer med den generella statistiken. Det gör också det faktum att tre av tio uppger att de var med på jordbegravning. Det är en högre andel jordbegravningar än vad

som gäller för närvarande, men stämmer väl om man går tillbaka tio år, vilket är den genomsnittliga tiden för de svarandes erfarenheter.

Frågan om vilken sorts begravningsgudstjänst man deltog i hade framför allt intresse för den efterföljande frågan om vem som deltog i gravsättningen. Här framträdde en tydlig skillnad mellan urnnedsättningar och kistnedsättningar som kan vara förvånande. Det var fyra gånger vanligare att enbart kyrkogårdspersonal deltog vid nedsänkning av kista jämfört med vid en urnnedsättning. I två av tio fall så deltar enbart kyrkogårdspersonal vid kistnedsänkningen.

Vid urnnedsättningar visar det sig vara vanligt med någon form av ceremoni. Två tredjedelar hade en ceremoni, tämligen jämnt fördelat mellan om de anhöriga själva höll i den, om en präst höll i den, eller om begravningsentreprenören alternativt kyrkogårdspersonalen höll i den.

De 18 personer som varit med om en askspridning över hav eller land hade dock framför allt själva lett ceremonin eller inte haft någon alls.

Sorgegrupper

Bland de svarande uppgav enbart några få, 8 %, att de hade fått en inbjudan till någon form av aktivitet för att bearbeta sorgen. De flesta hade fått en inbjudan från Svenska kyrkan. Med tanke på att det är vanligt att församlingar erbjuder sorgegrupper, ibland kallade Leva-vidare-grupper, kan andelen som svarat ja på denna fråga synas väldigt låg. Detta kan i sin tur föranleda funderingar för Svenska kyrkan kring kommunikationsstrategier och vem som nås av information om dessa grupper.

Besök på kyrkogårdar eller begravningsplatser

Det finns inga skillnader mellan män och kvinnor bland dem som aldrig besöker en kyrkogård eller begravningsplats. Samma sak gäller för dem som besöker sällan och bland dem som besöker ofta.

Däremot ser det annorlunda ut när man kontrollerar för generationer och storleken på orten där man bor. Det är i de yngsta generationerna som vi hittar flest personer som säger sig aldrig eller sällan besöka en kyrkogård eller begravningsplats, medan de som besöker ofta återfinns i de två äldsta generationerna. Ju större orten är, ju större blir andelarna som aldrig eller sällan går till en kyrkogård eller begravningsplats och de som besöker ofta blir färre med ökad storlek på orten

Den vanligaste anledningen till besök på en begravningsplats är att man går ”till en eller flera nära anhörigas gravar”. Däremot är det få, knappt tio procent, som använder kyrkogårdar eller gravplatser som en park och ännu färre som är där för att besöka en känd persons grav, medan två av tio besöker begravningsplatser för att få lugn och ro.

Fridfullt, välskött och lugnt

En fråga rörde hur en bra ska en begravningsplats ska vara. Det viktigaste var, i fallande ordning, att det var fridfullt, välskött, lättframkomligt, tryggt, miljövänligt skött, lättillgängligt, bra skyltat och med bra belyst. I andra hand skulle där finnas lokaler för begravningsceremonin, ligga nära där man bor eller arbetar, och vara utrustat med bänkar. I tredje hand kom skydd för väder och vind, meditationsrum och toaletter, som ungefär hälften önskade och hälften inte tyckte hade någon betydelse.

Hund ok, men inte solbada

Det var många som inte besvarade frågorna om vad som får ske på en begravningsplats. Störst är bortfallet inför frågan om det är lämpligt eller olämpligt att man solbadar på en begravningsplats. Det är också över hälften, av de tillfrågade som inte besvarat frågan om det är lämpligt eller olämpligt ”att man joggar eller löptränar” på begravningsplatsen och drygt en fjärdedel har avstått från att besvara frågan om lämpligheten att fika eller ha picknick på dessa platser. För de två övriga påståendena – ”Att man har med hund eller annat husdjur i koppel” samt ”att man har meditationsövningar” är andelarna som inte svarat mer rimliga. Av dem som svarat är man mest negativ till att solbadande och joggning äger rum på en begravningsplats. Man är något mindre negativ till att folk fikar eller har picknick. Minst negativ är man till att ta med husdjur och att man mediterar. Men det kan vara värt att påpeka att de som aldrig besöker en begravningsplats är minst negativa till fikande, solbadande, joggande och att ta med husdjur. Kvinnor är mer negativa än män till solbadande och joggning. Männerna är istället mer negativa än kvinnorna till att ta med husdjur och att meditera. Den yngsta generationen är mindre negativ än de tre övriga till solbadande och joggning. Likaså minskar negativiteten till att fika eller ha picknick, solbadande och joggning med ökande folkmängd på den ort där man bor.

Att uppleva begravningsplatsen

Väldigt få av de svarande menar att de har negativa upplevelser av att begravningsplatser har träd, är indelade i olika områden, att där finns buskar och häckar, att där finns blommor, att där finns vatteninstallationer av olika slag och att där finns konstverk. Dock är det inför det sistnämnda, som ger lägst andel positiva responser. Men det är också för denna aspekt som nästan hälften har svarat att existensen av eventuell konstnärlig utsmyckning inte har någon betydelse för hur de upplever begravningsplatsen.

De tillfrågade gavs också möjlighet att själva skriva önskemål, och de som presenterades var allt från praktiska ting som att där ska finnas trädgårdsredskap, att gångar plogas på vintern, att där finns bänkar att sitta på till att gravplatserna ska vara placerade vid hav eller sjö, inte störas av trafikbrus och att det ska råda stor frihet vid utformning av graven.

Avtal om gravskötsel.

Gravskötselavtal varierar kraftigt mellan olika kyrkogårdsförvaltningar. Det är tydligt bland de svarande att man inte önskar ettåriga avtal. De flesta önskar avtal på fem eller tio år.

Begravning på lördagar och söndagar.

Idag är det mycket ovanligt att begravingar sker på lördagar och söndagar, till skillnad från dop och vigslar. I undersökningen framkom att det finns starka önskemål om att begravingar ska kunna ske även på lör- och söndagar.

Synpunkter från dem som besvarat enkäten.

De tillfrågade ombads att skriva in egna synpunkter om önskemål kring begravingar och begravningsplatser och vi sammanfattade dessa under följande begrepp: *Personifiering*: d.v.s. önskemål som handlar om att begravingen ska vara utformad så att den avlidnas personlighet framhävs. *Ljusa kläder och ljusare begravingar*: Flera reagerar mot mörk klädsel, medan andra vill att begravingar ska göras lättare och ljusare. *Större frihet, mer inflytande över begravningsceremonin, ökad flexibilitet* d.v.s. önskemål om att få vara med och bestämma över hur begravingen skall utformas, men också ökad frihet vad gäller till exempel att få sprida den avlidnas aska där man själv vill. *Mindre flexibilitet, mer enhetligt*: En del är dock nöjda med hur det är idag, och önskar inga förändringar. *Synpunkter på prästen* med både positiv och negativ kritik mot vad han eller hon har sagt eller gjort. *Bättre service* efterlyses både från begravningsentreprenörer och från kyrkogårdspersonalens sida. *Ekonomi*, d.v.s. att begravingar och gravskötsel kostar för mycket. *Prydlighet* innefattar önskemål om att begravningsplatser och kyrkogårdar är välskötta.

Slutkommentar

Av de fyra bakgrundsfaktorer – kön, generation, folkmängden där man bor, samt hur ofta man besöker en begravningsplats – som vi har använt för att närmare analysera svaren är det framför allt generation och kön som tycks påverka hur man svarar. De yngre är mer öppna för förändringar och medbestämmande över hur begravningsceremonin skall utformas och vad den kan innehålla. De yngre är också mer öppna för vad man får göra på en begravningsplats. Samma intryck har vi när vi jämför kvinnor och män: Kvinnor är mer positiva till medinflytande över begravningsceremonin och vad som är lämpliga aktiviteter på en begravningsplats. För att närmare få kunskap om varför vi har dessa skillnader mellan män och kvinnor och mellan generationerna behövs ytterligare och djupare studier än den som vi presenterar här. En intervjuundersökning med både kvinnor och män från de fyra generationerna bör kunna ge ytterligare information. I en sådan undersökning kan också frågan om begravingar till havs beaktas. Varför

är män mer positiva än kvinnor till denna typ av begravningar? skulle kunna vara en fråga att närmare utreda. Andra frågor av intresse att fördjupa sig i är hur de tillfrågade ser på ett eventuellt liv efter detta, och om denna syn på något sätt påverkar om och i så fall hur man engagerar sig begravning av vän eller anhörig, samt om det har någon konsekvenser för hur man vill att gravsättningen skall gå till och hur graven skall prydas och skötas.

Bilagor

Bilaga 1 De svarandes egna synpunkter på begravningar och gravplatser

Generation			
1930-1945	1946-1960	1961-1975	1976-1992
<ul style="list-style-type: none"> • Anständiga avstånd mellan gravarna på kyrkogårdarna! • Att det ska finnas minneslundar på alla begravningsplatser. • Att kunna ha en namnplåt i en minneslund även om askan strötts ut på annan plats. • Att man ska bära ljusa kläder inte svart det är dystert ändå. • Att personalen på begravningsplatser bemöter besökande positivt (etiketten). Begravningspersonalen har visat sig vara mer betydande för besökarna än prästen! • Att prästen skall vara lyhörd för anhörigas önskemål. • Att vara tydlig med all information som gäller. Att graven inte får öppnas för att flytta den döde t.ex. Det händer ju då och då att folk flyttar och vill flytta även sin döda. Att upplysa om alternativ och vara tydlig så folk verkligen vet vad som gäller. Det förekommer att folk vill lägga saker, sätta ljus och blommor på gravar där det inte är tillåtet. De ska veta det innan och ta ställning till alternativ. • Begravningsentreprenörer borde vara mera tillgängliga. Att slippa ansöka hos Länsstyrelsen för att få strös i na- 	<ul style="list-style-type: none"> • Alla borde ha rätt att ha den begravning som man själv önskar. För min del är kremering det alternativ som är bäst och det borde vara möjligt att få spridas var som helst. Med undantag av allmänna platser och badstränder. • Anledningen till att jag tycker att det skall vara bara ett år på skötseln är att annars kanske det inte är så viktigt för de anhöriga att ha den kvar och då är det kanske bättre att välja minneslund, om man ändå inte har tänkt gå dit. • Att de anhöriga även i fortsättningen får tala med prästen som sen ska förätta begravningen. I min församling har jag fått god hjälp och stöd även av kyrkans diakon. Vid mina föräldrars begravningar har prästen talat som om han faktiskt kände den avlidna efter att ha talat länge med mej och mina syskon och det var väldigt tröstande och familjärt. • Att den ska kunna göras kort och inte högkyrklig. • Att kistorna görs billigare eller kan hyras. • Att kyrkan på orten finns kvar och inte blir bostadshus som händer just 	<ul style="list-style-type: none"> • Anhöriga borde få delta mer ofta vid själva gravsättningen av den döde. D.v.s. låt den dödes släktingar bära ut och fira ned kistan i graven. • Att där är trevligt att kunna sitta och minnas. Även kunna ta med husdjur då det kan ha stor betydelse för anhöriga. • Att enhetlighet bör råda inom minneslundar! Det gör det inte idag. T e x i Marie-stads fina Skogskyrkogårdsminneslund får man ta en egen plats och lägga lyktor och egna vaser med blommor men inte här i Kristinehamn. Konstiga regler och avtal. • Att kyrkogårdar blir en naturlig del av tillvaron. • Billiga. • De senaste åren har begravningsceremonin ändrats. Många vill ha musik med rytm, ljusa kläder för att ta farväl av den avlidna på ett annat sätt än sorgligt. Jag tycker också att det ska vara så. Jag ser begravningsplatser som de ser ut i USA. Att man kan ha pick nick, att jogga mm. Det ska kännas som de döda kan fortfarande vara med. • De skall definitivt bli mer lättsamma, folk skall få göra som de vill. • Det ska vara ett naturskönt område, så att anhöriga vill komma åter och besöka. • Har inte funderat så mycket ännu. Har varit 	<ul style="list-style-type: none"> • Den uppfattning jag fick om begravningsceremoni och begravningsplats i höstas när min pappa gick bort var jättepositiv! • Det borde finnas gravplatser som inte är kopplade till någon religion! Och det borde finnas lika vackra lokaler för dem som väljer att inte ha en religiös begravning. Överlag borde det finnas mycket fler och bättre alternativ för dem som inte önskar en religiös begravning. En överväldigande majoritet i detta land är inte religiösa och detta borde givetvis avspeglats på de begravningsalternativ som finns. • En sak som inte tas upp i undersökningen är varför Sverige har världsrekord i ställtid mellan dödförklaring och begravning. Man borde begrava folk lite fortare tycker jag, inom en vecka funkar i alla andra länder. • För mig handlar begravningen mest om att de sörjande skall få ett bra avslut för att kunna bearbeta sin sorg. Alltså ingenting som den avlidne skall ha registrerat in i minsta detalj.

<p>turen. Att allas önskemål ska gälla och inte ifrågasättas som görs idag.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevara kyrkogårdarna välskötta och med en lugn omgivning. • Bör göras lite lättare, ej mörk klädsel, lite mjuk musik inledningsvis och inga psalmer, d.v.s. visst är det kanske tråkigt när någon dör men en begravning bör kunna vara lite lättare ändå. • Det viktigaste är att det sker med stor värdighet och ömsinhet. • Den förrättande prästen skall vara proppert klädd under prästskruden. Jeans absolut störande. Inget spring i gnällande dörrar under begravningsceremonin i kapell eller kyrka. • Det borde finnas möjlighet till kremation och spridning av aska direkt från sjukhuset, utan inblandning av andra än tjänstemän. • Det vore ju ganska bra om det vore begravningar på lördagar. Det är ju många som jobbar och kanske har långt att åka. Det kan ju vara så att en del inte går på en begravning för att det blir för dyrt. Gäller givetvis inte närmast anhöriga, men kanske andra släktingar eller vänner. • Det är av stor vikt för mig att få träffa den som ska förrätta begravningen i förväg och att det inte ska vara prestigefyllt om jag vill byta ut personen efter mötet. • Det är en fördel för rörelsehindrade om det går en eller flera bilvägar på begravningsplatsen. • Det är viktigt att begravningen är per- 	<p>nu. Begravningsplatsen ska vara en fredad plats. Nu stjåls det mycket på kyrkogården blommor och lyktor det har hänt mig flera gånger. Så får det inte vara.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Att kyrkogårdsförvaltningen håller hårt på att gravplatserna sköts av anhöriga enligt (svensk) tradition och sed. Idag ser en del gravar ut som tivoliplatser med girlander, plastblommor, kulörta lyktor, guldfigurer, porträtt mm. Vill man ha detta får man göra en minnesplats hemma med tingeltangel. Något enstaka är ok om det är av det diskreta slaget. T.ex. ett litet gosdjur vid ett barns grav men inte högvis. • Att spridas i havet innebär att alla kan gå till stranden var som helst och minnas istället för att behöva tas sig till en gravplats. • Att verka för att allmänheten respekterar platsen så att man t ex inte genar över med cykel. • Den information som finns på Skogskyrkogårdens hemsida tycks vara mera inriktad mot dem som besöker kyrkogården därför att den är världskulturarv, och inte mot oss som besöker kyrkogården i egenskap som sörjande. Jag störs av att många människor ser kyrkogården som en plats för motion och en rastplats för hundar. Kyrkogårdsförvaltningen är otillgänglig och svår att komma i kontakt med. En viss oprofessionellism. • Det finns faktiskt ytterligare ett sätt att ta hand om kroppen, förutom 	<p>på 2 begravningar det senaste halvåret, och de var rätt olika i sin utformning. Personliga begravningar med plats för anhöriga, vänner och släkt att minnas, gråta och skratta är att föredra.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Har varit på flera begravningar (med präst) med fruktansvärt opersonliga tal och blaj om gud hit och gud dit, men inget om personen ifråga. Rent bedrövligt och motbjudande, man blir så ledsen efteråt. • I dagens samhälle så är det inte så lätt att leva efter den strikta kyrkans regler så därför bör man lätta eller ändra lite på olika sätt som kyrkan ser det på. • Jag anser att den avlidna och anhöriga ska ha inflytande över hur en begravning ska gå till och hur gravvården ska skötas. Eftersom ett dödsfall (oavsett orsak) ofta kan vara känslig för anhöriga bör det finnas tydlig information om vilka rättigheter man har och hur gravvården kommer att skötas om inte de anhöriga gör det själva. Samtidigt är det viktigt att den avlidna, innan döden, har möjlighet att styra. • Jag brukar besöka Skogskyrkogården (Stockholm) dagen före alla helgons dag för att slippa trängas och kunna hedra mina anhöriga i lugn och ro. Det som dessvärre är sämre med att välja den dagen är bussen som annars går inne i kyrkogårdsområdet slutar att gå redan vid 15! Mitt önskemål är att man utökar busstrafiken just dagen före och eventuellt dagen efter och att bussen även går senare på kvällen de dagarna. • Jag tycker att det är väldigt viktigt att den avlidne behandlas med respekt. • Jag tycker kyrkogårdar i allmänhet är för lika skulle vilja se mer variation. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gravvårdsavtal kan löpa på allt från 1-25 år tycker jag. • Jag är helt för 100 % valfrihet, att varje människa ska få bestämma själv. I övrigt har jag inte så starka åsikter. • Kistor borde kunna designas mer personligt! Precis som när man designar sin egen skateboard, eller surfbräda. Dödsroligt! • Kvibergs kyrkogård i Göteborg är enligt min mening ett bra exempel på en perfekt kyrkogård då det är naturskönt, ganska stort, välskött, tillgängligt med bil och välplanerat. Jag skulle själv vilja välja ut en gravplats i god tid. • Man bör kunna komponera sin egen gravsättning likväl som begravningsceremoni. Inte bara av jord är du kommen stuket. Om någon nu skulle vara cynisk så skulle de ha rätt att spela "Highway to hell" under gravsättningen som exempel. • Man kan vilja ha en riktig begravningsceremoni utan att vara djupt troende, och jag skulle kunna tänka mig att det hade varit bra om man kunde välja att ha en begravning där man inte fokuserar så mycket på Gud och att man kommer till Herren när man dör. Vi fick välja att ha det väldigt avslappnat på barnens dop och det uppskattades av
--	---	---	--

<p>sonlig, så att man känner igen den dödes tankar och sätt att vara i ceremonin. Research om den avlidne är ett måste. Officianten måste tolka den dödes liv. Valfrihet angående musik och texter lika viktigt. Man bör icke tala om att vi mötas i himmelen osv inför en icke troende. Respekt för den avlidne och det han stod för!</p> <ul style="list-style-type: none"> • Detta var en tung del, eftersom att jag är änka efter 48-års äktenskap!!!! • En enhetlig ceremoni för borgliga begravningar och inte bara textläsning och musik. • Enkla ceremonier, gravlundar där man är anonym. Anhöriga kan tända ett ljus hemma och tänka på den avlidna, skall inte behöva sköta en gravplats. Folk flyttar och finns på så många olika orter/platser, men kan ändå tänka på avlidna anhöriga. • Ett önskemål är att det ska finnas möjlighet till jordbegravning utan markerade gravplatser. Det förekommer bl.a. på en kyrkogård i Malmö. Där sätts namnbrickor upp på en fin båt med kopparsegel. Det finns även möjlighet att sätta en vas med blommor vid båten om man vill. • Fördärva inte den stackars ledighet de levande har. Låt dem leva fritt den dagen att en anhörig har dött är för många tungt. Så ta en vanlig arbetsdag och låt det gå fort. Efter en begravning går ofta sorgetiden fort över. • I min kyrka tycker jag det fungerar tillfredställande. • Jag tycker mycket illa om när man 	<p>kremering och jordbegravning, nämligen dopning i flytande kväve. Detta alternativ borde ha varit med också, ity att det är det för miljön mest skonsamma sättet att ta hand om döda kroppar. Så vill jag att min kropp ska behandlas efter min död!</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det skall vara så vardagligt som möjligt. För det är inget så säkert att alla skall vi den vägen vandra. • Det är viktigt att allt sker vördnadsfullt och med hänsyn till hur olika människor kan uttrycka sorg på olika sätt. Även barns närvaro bör räknas med vid begravningar. • Det är viktigt att det känns personligt vid ceremonin. • Fint att de finns. • Fler möjligheter till att strö aska i hav eller natur, (minneslund). • Göra det lite mer modernt med dagens musik, lite mer lättsamt. • Jag anser att begravningsplatser ska erbjudas för all tid. • Jag tycker det är synd att man tar bort gravar med grus och istället gör gravar med gräsmatta. Jag tycker att grusgravar är en del av vårt kulturarv. Det är vackert med gravar med grus och kant av sten samt en vacker namnsten. • Jag vill inte ha någon begravningsplats som ska skötas av mina barn och de får sprida askan var de vill. Då är jag ju död så det spelar ingen roll. • Jag vill kunna sprida min aska på tomten i min sommarstuga, hoppas det är Ok när jag dör. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jag är INTE ALLS religiös, och funderar till vardags inget på dessa frågor!! Till och med gått UR statskyrkan!! • Kan ju personligen tycka att det är rent dystert på begravning. Det är ju oftast så att det är ganska naturligt, men man måste försöka minnas det roliga och ljusa i livet. Döden är vår naturliga följeslagare genom hela livet och det borde avdramatiseras betydligt med. • Lättare få kontakt med den musik man vill ha solist eller musiker. • Måste bli lite gladare, det är så dystert när man kommer in i kyrkan eller kapell etc. • När jag själv dör vill jag kunna avsätta medel för så många år som möjligt till gravens skötsel. Att graven sköts av kyrkorådet. Vill att min son inte ska ha detta hängande över sig så han slipper ha dåligt samvete. • Tycker att våra svenska begravningsplatser i allmänhet är vackra och välsköta. Möjligheten till en personlig begravningssceremoni är också positivt. Ser helst att vårt nuvarande begravningssystem inte förändras allt för mycket. • Tyvärr har jag upplevt att i besparingarnas tid så är skötseln sämre på kyrkogårdar o minneslunder, vilket många jag har träffat har farit mycket illa vid sig av. • Utifrån perspektivet att jag är död så är det upp till mina anhöriga vad de vill göra, oavsett om de vill ha en gravplats eller om de vill sprida min aska för vinden så är det okey. Om jag själv ska begrava en anhörig så är det viktigt att gravplatsen stämmer överens med den som begravs, inte hur många träd som finns planterade. 	<p>många.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Man ska få begravas med sina djur om man vill det. • Nej. Jag är bara orolig att blir det för många alternativ vid begravning så kommer det att göra det svårare för anhöriga där den döde inte själv bestämt. Jag tror att de flesta bara vill gå vidare utan att behöva ta onödiga beslut. Alternativ kan även göra att begravningar blir onödigt stora spektakel. • Som jag tidigare nämnde så är gravplatser en viloplats för döda. Där det ska vara lugnt och bara till för sörjande. Det ska inte finnas aktiviteter där som i en park. Precis som man inte har aktiviteter som att äta och träna i ett sovrum. Var sak har sin plats. Djur ska vara tillåtna just för att de har så stor betydelse i vår sociala del av samhället idag. För de efterlevande kan en hund blivit omhändertagen av en anhörig som känner att hunden ska med just för att den betytt mycket för den döde. Men den får bara närma sig berörd grav. • Så billigt som möjligt är bra för de efterlevande. Personligen bryr jag mig inte om jag skulle bli kremerad insvept i en gammal matta och min aska lagd i en skokartong och begravd under ett vägbygge. Död som död. En begravningssceremoni är bara
--	--	---	--

<p>öser jord och säger av jord... Jag skall inte ha det, bara enkelt med enkel kista och bårtäcke sång och musik och lite prat.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jag anser att begravning ska ingå i vårt försäkringssystem. Vi föds gratis och utbildas gratis och får sjukvård gratis - men när vi dör kostar det pengar. En skam för vårt land. Har motionerat i riksdagen två gånger om detta - men inget händer. Dessutom innehåller era frågor inte alternativet planera sin begravning tillsammans med sina anhöriga. Jag vill inte BESTÄMMA men det kan vara till HJÄLP för anhöriga. • Jag anser att man sköter det bra i den församling jag tillhör. • Jag tycker att det är dyrt med gravskötsel. • Jag vill att det skall finnas lokaler för borglig begravning i anslutning till kyrkogården. • Jag vill att man skall kunna bli jordfäst enligt den äldre jordfästningsritualen och inte enligt den nuvarande där man övergått till vardagssvenska. t.ex. Fader vår och välsignelsen skall läsas enligt den text som finnes Psalmboken vilken stadfästes av Konungen 1937. Jag kan inte förstå varför man ändrat texter som användes i kyrkan till en rabattsvenska som gör att man sänker nivån på kyrklig aktivitet. • Jag är inte medlem i svenska kyrkan och inget annat samfund heller. Kyrkorummet är ett vackert rum som jag skulle vilja använda. Går det?. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jag är uppvuxen på en liten ort där kyrkan spelat en stor roll, vare sig man är troende eller inte. Därför är min känsla för begravning inte religiös utan mera trygghet och igenkännande med en gammal riktig kyrka med omgivande kyrkogård. • Lördagar skulle kunna vara en bra dag om man har släkt och vänner som har en bit att åka. • Om den avlidne så önskar ska begravningen kunna sändas i lokal tv - kanal. Begravningar och beskrivningar om döden behöver synas mer i massmedia. Kyrkoklockorna behöver höras oftare. • Picknick och att fika är okey. Om det sker med respekt för de döda. • Snabbare hantering om någon inte sköter sin gravplats, på vår kyrkogård ser det alltmer vanskött ut, kanske beroende på att man inte längre bor där man har sina anhöriga. Det kan gå flera år innan vanskött gravplats återlämnas. • Stora friheter vid utformning av gravplats, stora friheter vid utformning av ceremonier, tillmötesgå den avlidnes önskan, förtroendeingivande personal att de inte missköter begravning som visades på tv med krossade kistor eller att de tar ädelmetaller, lördagsöppna kanslier emellanåt, guidade turer bland historiskt intressanta stenar o personer, samlingslokal skall finnas för begravningskaffe. • Tror denna undersökning kommer 	<ul style="list-style-type: none"> • Viktigt att man möter upp den avlidnes önskan om den finns i val av musik och upplägg så långt som möjligt. I mitt fall vad det gällde min pappas begravning så kändes enormt fint och turligt nog en präst som sjöng och spelade gitarr till 2 av Dan Anderssons texter. Eftersom min pappa älskade naturen och vilda blommor/växter så var kistan dekorerad med grå-gröna toner + 3 stora röda rosor, precis som Kolmårdsnaturen där pappa föddes, levde och fick dö. 	<p>något för de närvarande. Om de vill dumpa mig i ett dike, är det OK för mig. Jag bryr mig inte, jag är ju död då.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vissa vill ha stenar på sin gravplats men det är tydligen inte tillåtet. Min vän fick plocka bort stenarna på sin mammas grav. Jag tycker att det borde vara tillåtet att ha stenar så länge den som sköter graven sköter det så det inte ser ut som en plats som gud glömde. Vilket jag tyvärr har sett på vissa kyrkogårdar och det är så sorgligt. Sen att förvaltningen tar bort gravarna om folk glömmet städa där. • Även om frystorkning inte är tillåtet i Sverige i dagsläget så är det ett alternativ jag saknade i er undersökning.
---	--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • Jordbegravning borde inte längre tillåtas. • Kyrkogårdarna bör vara natursköna, gärna i en skogsbacke utan alltför mycket gräsmattor. Välskött. • Kyrkor bör vara öppna för olika människors alternativ och aldrig ifrågasätta en människas egen önskan. • Låt de anhöriga och inte prästen bestämma begravningsceremonin. • Mindre antal blommor till begravningen. I stället sänd pengar till välgörande ändamål. • Möjlighet till direkt kremering utan begravningstjänst., Billigare kistor. • Oavsett trossamfund eller ej omgärdas slutet av livet av hokus pokus från samfundet och regler från samhället. Den döda blir inte fri från detta trots att han är stendöd. Låt det vara fritt fram för den dödes önskningar och/eller de efterlevandes så länge det inte utgör en risk/olägenhet för andra. • OM/NÄR det blir aktuellt med frys-torkning efter döden, eller något lika miljövänligt förfarande, skulle jag föredra detta framför jordbegravning. • På en del kyrkogårdar finns askgravar i form av en rundel med plantering i mitten som vårdas av kyrkogårdsförvaltningen och plats för urnor runtom med en liten plats att sätta en blomma på. Namnskyltar finns vid varje gravplats. Tycker det är en fin sista vila och dessutom lättskött för de efterlevande. • Skall vara framkomliga även på vin- 	<p>sig av ändrat beteende. Inför framtiden tror jag själv på olika lösningar som minneslundar o liknande då jag förstått att det blir svårare o svårare att upprätthålla nuvarande gravsystem. Själv vill jag nog likt Djingis Kahn inte ha någon gravplats.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tror man på en god Gud och vet att man är frälst borde en begravning vara en fest, utan en massa svart. Ändra på traditionen runt gästernas klädsel och ceremoni. • Tycker bara att det numera verkar vara väldigt viktigt när du sitter på andra sidan bordet hos begravningsentreprenör att du beställer en dyr kista så att det ser bra ut. Jag med flera önskar billig kista typ byggplatta och sedan ett vackert täcke som alla kan låna från kyrkan. (lika för alla). Det har blivit för mycket pengar i detta. Sen kan var och en bestämma hur de vill ha det. Begrav i kapell för senare jordsättning eller jordsättning direkt. • Tycker begravningsplatser bör vara en helig plats där anhöriga kan i sinnesstämmning mötas och minnas. • Viktigt att det anordnas bra möjlighet till bilparkering i närheten, samt att det från dessa ska vara lätt att ta sig till gravplatsen även för äldre och rörelsehindrade anhöriga. • Viktigt att det finns avskärmningar så att folk inte går på minneslundar. • Viktigt att samtala med anhöriga/skriva ner sina önskemål angående plats, musik, ordning etc. och de 		
---	--	--	--

<p>tern.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Spridning på platser som man själv önskat skall underlättas. • Ta bort allt skräp på minneslundarna och låt naturen råda där. • Tycker att vår kyrkogård (Rud Karlstad) är en av de vackraste mest välskötta som jag sett. Tack. • Varit med om 2 begravningar under de senaste 12 månaderna. I ena fallet var prästen tydligt oengagerad och rutinmässig trots att det gällde en person som ej fyllt 5 (alltså extra sorgligt med yngre barn osv.) vilket förstörde akten. Tack vare alla dem som slöt upp och gjorde efterföljande möte med sång av 13 årig dotter m.fl. blev det ändå ett fint minne. Vet ej vad man kan göra åt oengagerade präster. • Vid anhörigs begravning är det viktigt att man får tala med den präst som skall hålla i begravningsceremonin. Så man lär känna varandra något. • Vissa frågor svåra eftersom jag vill spridas i havet. • Är nyfiken på den nya Asklunden. • Önskvärt att det snöröjs gångarna mellan gravarna hela vintern 	<p>efterlevande bör ta rimliga hänsyn till dessa önskemål.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Även om de anhöriga tillsammans med begravningsförrättaren bestämmer aktens innehåll är det bra om den avlidne tidigare har skrivit ner önskemål. • Önskemål om hur man vill ha sin begravning o grav beror på de efterkommandes ålder, eftersom det är för deras skull begravningen är. Man kunde ha ställen på en kyrkogård som är inrättade för människor som vill sörja sina närmaste som är begravda någon annan stans, eller försvunna t ex efter en naturkatastrof. • Öppning för frystorkning. havsbegravning även om det inte är nedskrivet som önskemål, mindre byråkrati vid kremering och personen vill grävas ner i naturlig omgivning, t ex gräsmatta på viss fotbollsplan eller stadspark så länge det är anonymt och utan någon skyltning etc., från flygplan så att askan sprids över en t.ex. stad etc. 		
---	--	--	--

Bilaga 2. Frågeformuläret

Bakgrundsfrågor.

1	Är Du	☐	kvinnna?
		☐	man?
2	Vilket år är Du född? år	
3	Om Du är född i annat land än Sverige: Vilket är det?	
4	Ungefär hur många bor på den ort där Du bor?	☐	Färre än 10 000
		☐	10 000 – 70 000
		☐	70 000 – 150 000
		☐	Fler än 150 000
5	Tillhör Du något trossamfund eller någon religion?	☐	Nej
		☐	Ja
6	När deltog Du senast i en begravning?	☐	Jag har aldrig deltagit i en begravning
		☐	Mindre än ett år sedan
		☐	För ett till två år sedan
		☐	För två till fem år sedan
		☐	Mer än fem år sedan

Begravningen

7. En begravningsakt kan ske på många olika sätt. Vilken ceremoni vill *Du* ha på din *egen* begravning?

a	En begravning enligt mitt samfund/min religion?	☐
b	En borgerlig (inte religiös) begravning	☐
c	Ingen ceremoni alls	☐
d	Vet inte	☐
e	Annat sätt, som att... :	
	

8	Vem ska bestämma innehållet i ceremonin vid <i>Din</i> begravning?	☐	Jag vill helst göra det själv [gå till fråga 9]
		☐	Det får mina anhöriga göra [gå till fråga 10]
9	Har <i>Du</i> planerat <i>Din</i> begravning på något av följande sätt?	☐	Jag har inte planerat den.
		☐	Jag har planerat, men varken skrivit eller berättat
		☐	Jag har skrivit ner i färdigt dokument från begravningsbyrå/Internet
		☐	Jag har skrivit ner på eget papper eller dokument i datorn
		☐	Jag har berättat för anhörig eller nära vän
		☐	

Allmänna synpunkter kring en begravning

10. Jag tycker att den avlidna eller anhöriga ska kunna påverka innehållet i en begravningsceremoni när det gäller:

a	Vilken musik man vill ha	☐	Ja
		☐	Nej
b	Om man vill ha musik som kan spelas upp på CD	☐	Ja
		☐	Nej
c	Vad man ska ha på eller vid kistan	☐	Ja
		☐	Nej
d	Vem som ska leda begravningen	☐	Ja
		☐	Nej
e	Vad som ska sägas om den avlidna	☐	Ja
		☐	Nej
f	Om man vill visa en video som handlar om den avlidna	☐	Ja
		☐	Nej
g	Om man vill ha begravningen inspelad på video	☐	Ja
		☐	Nej

11. Idag sker begravningsceremonier på olika ställen som t.ex. i kyrkor, i begravningskapell och utomhus. Hur ställer *Du* dig till följande alternativ?

	Ja, absolut	Ja, med tvekan	Nej, med tvekan	Nej, absolut inte	Vet inte
En begravning kan äga rum:					
a/ i församlingskyrkan					
b/ i kapell på kyrkogården/begravningsplatsen					
c/ utomhus på kyrkogården/begravningsplatsen					
d/ utomhus i en trädgård					
e/ utomhus vid en naturskön plats					
f/ i en lokal eller plats som inte har med någon religion att göra, t.ex. rådhus eller Folkets hus					
g/ i den avlidnas eller anhörigas hem					

h/ Utöver förslagen ovan anser jag att begravningar kan äga rum:

.....

12	Tycker <i>Du</i> att man ska ha möjlighet att se den avlidna i kistan före begravningen, det som ofta kallas för visning?	☐	Nej.
		☐	Ja, om det är en nära anhörig.
		☐	Ja, alltid.
		☐	Vet inte.

Erfarenheter

13	Har <i>Du</i> varit engagerad i begravning och gravsättning av någon nära anhörig, släkting eller vän?	☐ Nej. [Gå till fråga 27] ☐ Ja, av en nära anhörig. ☐ Ja, av släkting. ☐ Ja, av en vän.
14	När var detta? (ange senaste)	År

Besvara följande frågor utifrån din *senaste* erfarenhet av att ta hand om en släkting eller väns dödsfall.

15	Såg <i>Du</i> den avlidna?	☐ Nej [Gå till fråga 18] ☐ Ja
16	Var såg <i>Du</i> den avlidna?	☐ Direkt i samband med dödsfallet ☐ Senare men före kistläggningen ☐ I kistan före begravningen ☐ Vi hade öppen kista vid begravningen [gå till fråga 18] ☐ På annat sätt eller vid annat tillfälle:..... ☐ ☐ ☐

17	Förekom någon ceremoni när <i>Du</i> såg den avlidna?	☐ Nej ☐ Ja, vi hade en ceremoni själva ☐ Ja, begravningsentreprenören höll i det ☐ Ja, vi hade en religiös ledare med (präst, imam, pastor, rabbin)?
----	---	---

18	Vilken typ av begravningsceremoni hade <i>Ni</i> för den avlidna?	☐ Vi hade ingen ☐ Borgerlig (inte religiös) begravning ☐ Religiös begravning.
----	---	---

19	Vad hände med den avlidna efter begravningsceremonin?	☐ Jordbegravdes (i kistan) [Gå till fråga 20] ☐ Kremerades och lades i urna [Gå till fråga 21] ☐ Kremerades för att spridas i minneslund [Gå till fråga 25] ☐ Kremerades för att spridas på annan plats t.ex. i havet eller i naturen [Gå till fråga 23]
20	Vilka deltog vid gravsättningen av kistan (nedsänkningen av kistan i graven) i samband med begravningsceremonin?	☐ Vi hade gravsättning på annan ort vid senare tillfälle [Gå till fråga 23] ☐ Alla som deltog i begravningen [Gå till fråga 25] ☐ Endast de närmaste [Gå till fråga 25] ☐ Enbart kyrkogårdspersonal eller bärare [Gå till fråga 25]
21	Vilka deltog vid gravsättningen av urnan?	☐ Enbart kyrkogårdspersonal [Gå till fråga 25] ☐ De närmaste [Gå till fråga 23] ☐ Släktingar och vänner [Gå till fråga 23]
22	Vilka deltog vid spridning av askan?	☐ Enbart kyrkogårdspersonal [Gå till fråga 25] ☐ De närmaste [Gå till fråga 23] ☐ Släktingar och vänner [Gå till fråga 23]
23	Hade <i>Ni</i> någon ceremoni i samband med gravsättningen av kistan, urnan eller vid spridningen av askan?	☐ Nej [Gå till fråga 25] ☐ Ja, tillsammans med präst eller annan religiös ledare ☐ Ja, med begravningsentreprenör eller kyrkogårds personal ☐ Ja, vi ledde själva

24. Var vänlig att ge en kort beskrivning av den ceremoni som *Ni* hade i samband med gravsättningen av kistan, urnan eller vid spridningen av askan?:

.....
.....
.....

25	Har <i>Du</i> efter begravningen fått något erbjudande om någon form av aktivitet för att bearbeta sorgen?	☐ Nej (Gå till fråga 27) ☐ Ja
----	--	--

26 Var vänlig att ange från vem eller vilka inbjudan kom:

.....

GRAVPLATSER

27	När en människa avlider, finns det två sätt som kroppen tas om hand på. Ange vilket alternativ som <i>Du</i> föredrar för din <i>egen</i> skull.	☐ ☐ ☐ ☐	Jordbegravning Kremering [gå till fråga 29] Jag vet inte [gå till fråga 30] Det får andra bestämma [Gå till fråga 30]
28.	När man väljer att bli gravsatt i <i>kista</i> , finns olika alternativ för kistans placering. Ange vilket alternativ som <i>Du</i> föredrar för egen del.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Gravplats för en person [gå till fråga 33] Gravplats för två personer (min livskamrat och jag) [gå till fråga 33] Gravplats för flera personer (familjegrav) [gå till fråga 31] Kistlund (minneslund för kistor) [gå till fråga 33] Jag vet inte [gå till fråga 30] Det får andra bestämma [gå till fråga 30]
29.	När <i>Du</i> väljer att din kropp kremeras, finns olika alternativ för askans gravsättning. Ange vilket alternativ som <i>Du</i> föredrar för egen del.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Gravplats för en person [gå till fråga 33] Gravplats för två personer (min livskamrat och jag) [gå till fråga 33] Gravplats för flera personer (familjegrav) [gå till fråga 31] Anonym urngrav med gemensam namnplatta och smyckningsplats [gå till fråga 33] Urngrav med namnplatta och gemensam smyckningsplats [gå till fråga 33] Kolumbarium (fack i en vägg) [gå till fråga 33] Minneslund [gå till fråga 33] Att askan sprids i havet eller i naturen [gå till fråga 33] Jag vet inte Det får andra bestämma

30.	På förra frågan svarade <i>Du</i> att du idag inte vet eller att andra får bestämma om din kropp ska jordbegravas eller kremeras när du avlider. Det är möjligt att du ändå har önskemål om hur <i>Du</i> vill bli begravd.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Gravplats för en person [gå till fråga 33] Gravplats för två personer (min livskamrat och jag) [gå till fråga 33] Gravplats för flera personer (familjegrav) [gå till fråga 31] Anonym gravplats (minneslund eller kistlund) [gå till fråga 33] Att jag sprids i havet, en sjö eller i naturen [gå till fråga 33] Jag vet inte [gå till fråga 33] Det får andra bestämma [gå till fråga 33]
-----	---	--	---

31.	När <i>Du</i> väljer en familjegrav, finns olika alternativ. Ange vilket <i>Du</i> föredrar för egen skull.	☐ ☐ ☐ ☐	En familjegrav som tillhör min egen släkt En familjegrav som tillhör min partners släkt Jag vill påbörja en ny familjegrav Jag vet inte
-----	---	--	---

32. Vem räknar *Du* med ska, förutom *Du* själv, ligga i familjegraven?

a	make/maka/sambo/partner	☐ ☐ ☐	Nej Ja Kanske
b	barn	☐ ☐ ☐	Nej Ja Kanske
c	barnbarn	☐ ☐ ☐	Nej Ja Kanske
d	annan/andra nämligen:	

33. Det finns en rad omständigheter som påverkar var man vill bli begravd. Nedan finns ett antal påståenden om detta som vi ber Dig att med ett kryss ta ställning till hur viktiga de är för *ditt* önskemål om gravplats

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Mindre viktigt	Inte alls viktigt
a/ platsen ska vara vacker				
b/ jag vill inte att mina efterlevanden ska behöva sköta en gravplats				
c/ gravplatsen ska vara lättillgänglig				
d/ att jag har mitt ursprung/mina rötter på orten				
e/ nära för mina anhöriga				
f/ graven ska vara lätt att sköta				
g/ jag har släktingar som är begravda där				
h/ andra med samma tro/religion som jag ligger där				

i/Annat, nämligen:

.....

34	Hur ofta besöker <i>Du</i> en kyrkogård eller begravningsplats?	☐ Aldrig [Gå till 36] ☐ Minst en gång i veckan ☐ Minst en gång i månaden ☐ Någon gång om året
35	Varför besöker <i>Du</i> en kyrkogård/begravningsplats? Flera alternativ kan anges	☐ För att gå till en eller flera nära anhörigas gravar ☐ För att gå till en eller flera släktingars eller vänners gravar ☐ För att sköta en eller flera gravar ☐ För att besöka en känd persons grav ☐ Istället för att gå i en park ☐ För att få lugn och ro ☐ För att minnas avlidna släktingar och vänner Annat: nämligen:

36. Ange vad *Du* anser är viktigt för att en begravningsplats ska vara bra utifrån *dina* egna önskemål.

	Mycket önskvärt	Ganska önskvärt	Har ingen betydelse
a/ Att den ligger nära den plats där jag bor eller arbetar			
b/ Att det är lätt att ta sig dit			
c/ Att det finns bänkar			
d/ Att där finns toaletter			
e/ Att där är fridfullt			
f/ Att den sköts på ett sätt som är miljövänligt			
g/ Att jag kan känna mig trygg			
h/ Att där är bra skyltat så att det är lätt att hitta			
i/ Att den är välskött			
k/ Att det är lätt att ta sig fram			
l/ Att där finns lokal för begravningsceremonin			
m/ Att belysningen är bra			
o/ Att där finns "rum" för meditation och eftertanke			
p/ Att där finns tak eller kurer som skyddar mot väder och vind.			

37. Hur ställer *Du* dig till att följande sker på kyrkogårdar och begravningsplatser ?

	Mycket lämpligt	Ganska lämpligt	Har ingen betydelse	Ganska olämpligt	Helt olämpligt
a/ Att man fikar eller har picknick					
b/ Att man solbadar					
c/ Att man joggar eller löptränar					
d/ Att man har med hund eller annat husdjur i koppel					
e/ Att man har meditationsövningar					

38. En begravningsplats kan se ut på olika sätt. Ange hur följande påverkar *Din* upplevelse av begravningsplatsen

	Mycket positivt	Ganska positivt	Har ingen betydelse	Negativt
a/ Att där finns träd				
b/ Att begravningsplatsen är indelad i olika områden				
c/ Att där finns buskar, häckar och andra växter				
d/ Att där finns blommor				
e/ Att där finns vatteninstallationer som fontäner, bäckar och dammar				
f/ Att där finns konstnärlig utsmyckning som t.ex. skulpturer				

Annat:

.....

39/ Kyrkogårdsförvaltningar brukar erbjuda sig att sköta graven mot ersättning. Hur lång tid borde ett avtal om gravskötsel omfatta åt gången?

- 1 år
- 5 år
- 10 år
- 25 år
- Har ingen uppfattning

40. På många platser äger begravningsceremonier enbart rum på vardagar. Tycker Du att begravingar ska kunna ske på lördagar och söndagar?

- Ja
- Nej
- Vet inte

41 Om du har övriga synpunkter som har att göra med begravningsceremonier och begravningsplatser ber vi dig skriva ner dem här:

.....

SLUT och stort tack för att *Du* tog dig tid att besvara enkäten